

Glava II

BORBE U GACKOJ DOLINI I OKO GOSPIĆA

— mart 1943—avgust 1943 —

Oslobođenje D. Babinog Potoka i Rudopolja

Krajem 1942. i početkom 1943. okupator je celu Gacku dolinu koja obuhvata širi rejon Otočca u Lici pretvorio u vojni logor. U svakom selu i kod svakog važnijeg objekta postavio je posadu. Ovako gusto postavljene posade bile su iz strateških razloga, jer je držanjem Gacke doline obezbeđivao komunikacije i veze koje su išle od Austrije i Mađarske preko Zagreba za Dalmaciju i Hrvatsko primorje.

U sklopu opšteg zadatka Glavnog štaba NOV i POH, 8. divizija, ojačana 6. primorsko-goranskom brigadom, dobila je zadatak da napadne i razoruža četničke posade u selima Crna Vlast i Donji Babin Potok,¹ koja se nalaze na pravcu Vrhovine — Plitvička jezera. Napad na ove posade imao je za cilj da se likvidiraju isturene neprijateljske predstraže Vrhovina u kojima se nalazio jači italijansko-četnički garnizon. Likvidacijom ovih posada stvorili bi se povoljni uslovi za dalje prodiranje u Gacku dolinu.

15. brigada, ojačana sa 2 brdska topa i 3 laka tenka, dobila je zadatak da razoruža četnike u s. D. Babinom Potoku u kome se nalazilo oko 120 četnika, naoružanih sa 6 mitraljeza, 3 puškomitraljeza, 2 minobacača 45 mm i puškama. Četnici su bili smešteni u 5 utvrđenih kuća, koje su ogradili petorednom bodljikavom žicom. Sem toga iz-

⁶⁶ Zbornik, t. 5, knj. 12, dok. br.16.1, str. 483.

gradili su dva bunkera na brdu iznad mesta zvanog Metla i dva bunkera oko kuća.

6. brigada sa ojačanjima imala je zadatak da napadne i razoruža neprijatelja u Crnoj Vlasi.

Zadatak jedinica 15. brigade u napadu na Donji Babin Potok bio je:

— 2. bataljon, ojačan sa tri tenka i dva brdska topa, napada sa južne i jugoistočne strane sela;

— 1. bataljon poseda položaje od k. 920 do k. 970, a 3. bataljon na brdu Perušić sa zadatkom da onemogući eventualnu pomoć koja bi u toku napada na D. Babin Potok krenula od ž. st. Rudopolje i Vrhovina. 3. bataljon postavio je zasedu pored puta s. D. Babin Potok — Vrhovine, sa zadatkom da onemogući bekstvo četnika prema Vrhovinama ili s. Rudopolju, jer se i tamo nalazila jača neprijateljska posada;

— 4. bataljon sa jednom četom obezbeđuje naše topove na položaju, dok je jedna četa bila u brigadnoj rezervi. Tenkovi su bili u rejonu Cudina klanca, s tim da kad otpočne artiljerijska priprema krenu na polazne položaje za napad (1 km od D. Babinog Potoka). Po prestanku artiljerijske pripreme tenkovi kreću u napad, s tim da najpre poruše bodljikavu žicu i omoguće lakši prolaz pešadiji 2. bataljona u četničku odbranu, a potom da dejstvuju na pojedine vatrene tačke koje usporavaju nastupanje 2. bataljona;

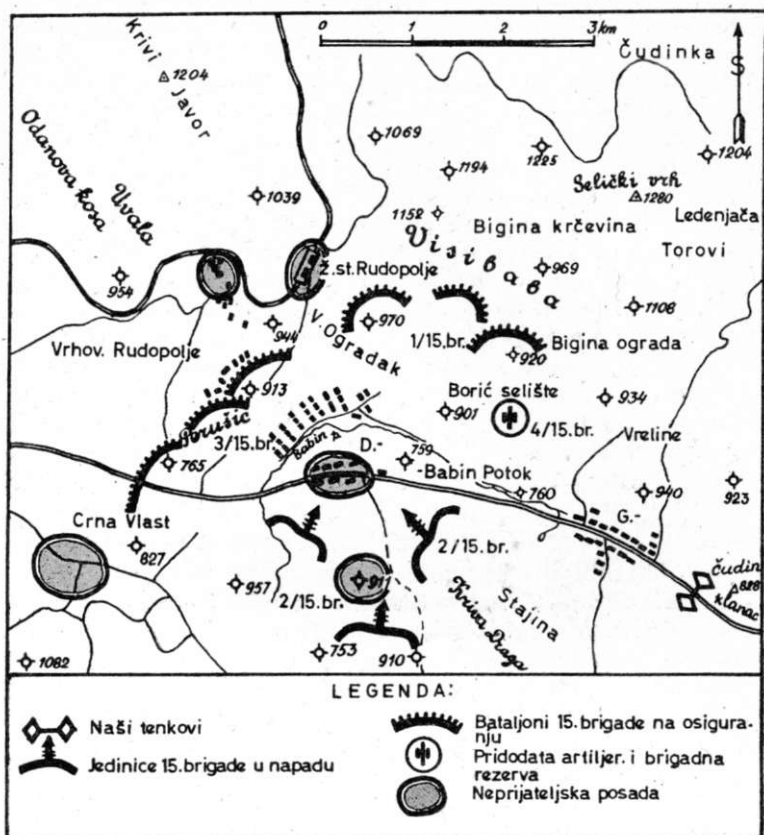
— brdski topovi imali su zadatak da artiljerijskom pripremom omoguće podilaženje četa 2. bataljona, a u toku napada da na zahtev bataljona uništavaju pojedina neprijateljska gnezda i najisturenije vatrene tačke.

Komandno mesto štaba brigade u početku napada određeno je zapadno od k. 901, a u toku borbe kretaće se napred za jedinicama 2. bataljona.

Tok borbe²

Sve jedinice 15. brigade izašle su u određeno vreme na polazne položaje. Proteklog dana padao je gust sneg, nošen jakom burom, pa je već u toku noći 6/7. marta mestimično bio visok preko jedan metar. 6. marta sve ljudstvo

^a Zbornik, t. 5, knj. 13, dok. br. 42, Btr. 170—178.

Raspored jedinica 15. brigade 6. marta 1943. za vreme napada na Donji Babin Potok.

brigade bilo je pelcovano protiv pegavog tifusa, pa su mnogi borci i starešine, usled reakcije injekcije, imali povišenu temperaturu i osećali opštu slabost. No, i pored svih tih poteškoća napad je počeo tačno u 3 časa 7. marta. Prvo je otpočela artilj. vatrena priprema, koja nije bila precizna jer je većina granata palo daleko od ciljeva. Zbog mraka i još neuspostavljene telefonske veze između 2. bataljona i art. položaja nije se mogla izvršiti blagovremena korek-

tura vatre. Tenkovi koji su po prestanku artiljerijske pripreme imali da krenu u napad nisu stigli na polazne položaje zbog visokog snega i kvarova na vozilima do kojih je došlo na putu od Cudina klanca do D. Babinog Potoka. Zbog toga su tenkovi, 2 časa nakon početka napada, stupili u dejstvo. Zato je sav teret borbi od početka napada pao na 2. bataljon koji nije mogao, bez artiljerijske i tenkovske podrške, da likvidira jako neprijateljsko utvrđenje. Bataljon je po planu krenuo u napad i do 9,30 časova likvidirao neprijateljske bunkere na brdu Metla. U borbama za Metlu posebno se istakao puškomitraljezac Stevo Macut koji je hrabro potpomagao svoj vod. Preciznom puškomitraljeskom vatrom zasipao je pojedine puškarnice i omogućavao jurišnoj grupi da se privuče do bunkera i u njih ubaci ručne bombe. Posle likvidiranja Metle, bataljon je uništio isturene četničke predstraže i nastojao da se probije do najutvrđenijih vatrenih tačaka koje su bile oko sela. Međutim, dalje nastupanje bez artiljerijske i tenkovske podrške bilo je onemogućeno, jer se oko ovih utvrđenja nalazio brisani prostor.

Oko podne 7. marta, štab brigade je poslao pismeni poziv četnicima za predaju. Na taj poziv četnici su odgovorili neodređeno jer su nastojali da se pregovori oduže kako bi stvorili pogodnu situaciju za svoje izvlačenje iz D. Babinog Potoka. U međuvremenu su stigli i naši tenkovi na polazne položaje i topovi su sa ranijih vatrenih položaja primaknuti bliže kako bi neposrednom vatrom lakše tukli. U 15 časova otpočela je ponovna vatrena priprema. Tom prilikom pala je jedna granata u četničku kuhinju i od njene eksplozije poginula su tri i dva četnika ranjena. Cim je prestala art. paljba, tenkovi su, praćeni pešadijom, krenuli u napad. U prvom naletu oni su uspeli da poruše žicu na nekoliko mesta, ali kada je izgledalo da će neprijatelj kapitulirati, četnici vrše protivnapad i bataljon je morao da se povuče na polazne položaje. U 17 časova izvršen je treći napad na četnike, ali i ovog puta bez uspeha. Oko 22 časa na četnički zahtev otpočeli su ponovni pregovori. Za vreme ovih pregovora sve jedinice brigade ostale su na svojim položajima. Noć je i ovog puta bila vrlo hladna, maglovita, a sneg je i dalje padao. Negde oko 23 časa neprijatelj se, koristeći se zatišjem i vremenskim nepogo-

dama, i nedovoljnom budnošću 2. i 3. bataljona, delimično izvukao iz sela i pobeгаo prema Vrhovinama, a jedan deo četnika, koji još nisu bili ogrezli u krvi, predao se.

Ujutro 8. marta izvršen je pretres kuća u D. Babinom Potoku i tom prilikom pronađeno je i zarobljeno još nekoliko naoružanih četnika. Istog dana posle podne jedna eskadrila bombardovala je položaje 6. i 15. brigade. Za to vreme komandant 15. brigade izdao je naređenje mitraljeskoj četi, te 3. i 4. bataljonu koji su se nalazili na položajima na brdu Perušiću i u podnožju njega da gađaju neprijateljske nisko-leteće avione koji su kružili iznad položaja brigade i obasipali vatrom njene jedinice. Jednim plotunom pogođen je bombarder tipa „savoja“. Avion je još u vazduhu zapaljen i pao u Kapelu kod Krivog javorja. U olupinama aviona nađeni su izgoreli članovi posade i dva mitraljeza.

U borbi za s. D. Babin Potok zarob³eno je 50 četnika, među kojima su četvorica bili ranjeni. Četiri četnika nađena su mrtva, a ostali četnički zlikovci probili su se u Vrhovine i sklonili se kod svojih talijanskih gospodara. Zaplenjeno je 6 mitraljeza, 5 puškomitraljeza, oko 70 pušaka, 2 minobacača 45 mm, preko 10.000 metaka, dosta hrane i nešto ostalog materijala. Oboren je 1 bombarder. Skoro čitavo naoružanje četničke posade palo je u ruke brigade.

Gubici brigade iznosili su-3 mrtva i 5 ranjenih. Jedan od ranjenih naknadno je umro.

Posle završene akcije na D. Babin Potok 2. i 3. bataljon otišli su na odmor u s. Gor. Babin Potok. 1. bataljon je i dalje ostao na položajima prema Javorniku i s. Rudopolje, a 4. bataljon na položajima brda Perušić radi osiguranja slobodne teritorije od Vrhovina i železničke pruge Lička Jesenica — Vrhovine.

Rano ujutru 8. marta četnička posada, jačine jedne ojačane čete iz s. Rudopolja, koja je bila smeštena u školi, izašla je verovatno zbog mera predostrožnosti na položaje koji su se nalazili iznad škole. Četnici su do mraka ostali na položajima. Komandant 4. bataljona organizovao je jurišnu grupu koja je imala zadatak da u školi napadne četnike.

³ Zbornik, t. 5, knj. 13, dok. br. 42, str. 176.

Ova grupa predvođena drugaricom Marijom Ulemek⁴ uspešno je izvršila zadatak. Ovaj podvig jurišne grupe 4. bataljona još je više učinio svečanijim 8. mart međunarodni praznik žena — koji su naše jedinice proslavile.

Osiguranje napada na Crnu Vlast

Pošto prethodna dva napada na četničku posadu u s. Crna Vlast nisu uspela, štab divizije doneo je odluku⁵ da se 20. marta izvrši treći. Prema divizijskoj zapovesti 6. brigada sa ojačanjima dobila je zadatak da napadne i likvidira četnike u Crnoj Vlasi. 5. brigada sa dva bataljona imala je zadatak da osigura 6. brigadu od ž. st. Rudopolje i Vrhovina, dok je jedan bataljon bio u divizijskoj rezervi.

15. brigada, ojačana minobacačem 81 mm, dobila je zadatak da sa tri bataljona posedne položaje na visovima iznad Vrhovina, a jedan bataljon da ostavi u brigadnoj rezervi. Zatim da osigura 6. brigadu od pravca Vrhovina i Zalužnice, i ujedno da izviđa italijanske položaje u Vrhovinama. Ukoliko bi se osmotrilo da Italijani pripremaju pokret, brigada je odmah trebalo da pređe u napad na Vrhovine. Za izvršenje ovih zadataka jedinice brigade posele su ove položaje:

— 2. bataljon položaje od k. 1.030 do k. 869 i ima zadatak da spreči neprijateljsko nadiranje od s. Doljana i Brezovca;

— 3. bataljon postavio je zasedu od k. 744 prema k. 963 sa zadatkom da spreči neprijateljsko kretanje iz Vrhovina prema s. Zalužnici i obratno. Jedna četa ovog bataljona bila je postavljena na k. 802 sa zadatkom da vrši demonstrativni napad na Vrhovine i svojim dejstvom privuče neprijateljsku pažnju na sebe i tako olakša napad 6. brigade na Crnu Vlast;

— 1. bataljon zaposeo je položaje južno od k. 1019 sa zadatkom da vrši demonstrativni napad na Vrhovine, gde se nalazilo preko hiljadu neprijateljskih vojnika, i tako veže neprijatelja za sebe. Minobacač koji je bio pridodat

¹ Poginula u borbi protiv ustaša i Italijana kao komandir voda 4. bataljona u leto 1943. god. kod Barilovića.

⁶ Zbornik, t. 5, knj. 13, dok. br. 79, str. 362—367.

ovom bataljonu imao je zadatak da tuče italijanske atr. položaje u Vrhovinama;

— 4. bataljon nalazio se u brigadnoj rezervi u rejonu k. 925.

Do 20 časova 20. marta jedinice 15. brigade bile su na određenim položajima. Oko 24 časa neprijateljska artiljerija i minobacači iz Vrhovina i sa k. 1.074 počeli su vrlo žestoko da bombarduju položaje brigade. Oko 2 časa 21. marta čete 1. i 3. bataljona izvršile su demonstrativni napad na Vrhovine. Neprijatelj je poverovao da su jedinice NOV otpočele sa pripremama za napad na Vrhovine. U zoru neprijatelj je jačim četničko-italijanskim snagama, uz snažnu artiljerijsku i minobacačku podršku, izvršio napad na položaje 1. i 4. bataljona. Za vreme art. pripreme, koja je prethodila napadu, poginuo je zamenik komandanta brigade Milisav Dakić, koji se u to vreme nalazio na komandnom mestu štaba 1. bataljona, i ranjeno je nekoliko starešina i boraca. Među ranjenim bio je i komandant 4. bataljona Ignjatije Perić, zamenik komandanta bataljona Glišo Božić, politički delegat voda Mićo Bokonjić, komandir voda Drago Vukobratović i politički komesar 1. bataljona Milić Napijelo. Težište neprijateljskog napada bilo je usmereno prema k. 1.019, gde je bilo i težište odbrane 1. bataljona. 1. bataljon dejstvovao je snažnom vatrom a potom izvršio silovit juriš te je neprijatelja odbacio natrag na polazne položaje. Naše jedinice imale su 6 mrtvih i oko 10 ranjenih.

U toku dana neprijatelj je vatrom tukao položaje brigade da bi oko 13 časova po drugi put pokušao da se jedinim ojačanim bataljonom probije na k. 1.019, koja je dominirala ostalim terenom sa ciljem da naše jedinice odbaci prema s. Dugi Dol i tako stvori uslove za pružanje pomoći četničkoj posadi u Crnoj Vlasi. Ali je i ovaj napad odbijen. Ovom prilikom 1. bataljon sa dve čete uspeo je da uđe u zaselak Seoce, koje se nalazi severno od Vrhovina. U borbi je zarobljeno 5 četnika i zaplenjeno 5 pušaka. Oko 15 časova 6. primorsko-goranska brigada oslobodila je Crnu Vlast, čemu je puno doprinela i 15. brigada, koja je upornom odbranom sprečila neprijatelja iz Vrhovina da se probije u Crnu Vlast.

U 18. časova 21. marta borbe su se stišale. Neprijatelj u Vrhovinama bio je rešen da pošto-poto brigadu odbaci iz rejona Vrhovina. Štab 8. divizije naredio je štabu brigade da bataljone povuče u selo Dugi Dol na odmor, s tim da se obezbedi od pravca Vrhovina i s. Doljana.

Oslobođenje Vrhovina i Otočca

Posle oslobođenja Crne Vlasti italijanske jedinice uz učešće ustaša i četnika iz garnizona i posada u Gackoj dolini izvršile su u vremenu od 23. do 26. marta nekoliko uzastopnih jačih napada na jedinice 8. divizije koje su se privremeno nalazile na odmoru u selima D. i G. Babin Potok, Dugi Dol i Crna Vlast, sa zadatkom da odbace naše jedinice od Vrhovina i od ž. pruge Vrhovine — Plaški, kojom je trebalo da Italijani evakuišu svoje trupe i materijal iz Like u Istru i Hrvatsko primorje.

U vezi sa ovom situacijom štab 1. NOU korpusa izdao je direktivu Op. broj 47 od 30. marta⁶ 6. i 8. diviziji i 6. brigadi za operaciju u Gackoj dolini. U direktivi je bila naznačena opšta situacija; podaci o jačini, naoružanju i razmeštaju neprijatelja na teritoriji Gacke doline; podaci o našim snagama; opšti i posebni zadaci pojedinih jedinica, a na kraju direktive predviđeno je da se od 9. ličke 1 6. primorsko-goranske brigade formira operativni štab pod nazivom „Gacka“, koji je, u zajednici sa jedinicama 8. divizije, dobio zadatak da oslobodi Vrhovine, s. Zalužnicu, s. Škare i druga mesta u Gackoj dolini.

Na osnovu ove direktive štab 8. divizije naredio je da 3. aprila 4. brigada oslobodi selo Brlog, 5. brigada da napadne i likvidira neprijatelja u selu Kompolju, koje se nalazi na putu Otočac — Žuta Lokva. 15., 6. i 9. brigada imale su zadatak da izvrše osiguranje 4. i 5. brigade od pravca Ličke Jesenice, Vrhovina i Otočca, s tim što je 15. brigada imala još i da osigura bolnicu u selu Dabru u kojoj se nalazilo preko 300 boraca i starešina obolelih od tifusa.

Štab 15. brigade izvršio je raspored bataljona⁷ tako što je 1. bataljon ostavljen u selu Dabru radi osiguranja

⁶ Zbornik, t. 5, knj. 13, dok. br. 93, str. 425—430.

⁷ Isto, knj. 14, dok. br. 5, str. 20.

bolnice. Ujedno da isturi jače patrole i to jednu prema Petrini Polju i drugu prema Ličkoj Jesenici radi obezbeđenja bataljona od neprijatelja u ž. st. Lička Jesenica. 2. bataljon razmešten je u rejon s. Škara, sa zadatkom osiguranja od pravca Otočca. 3. bataljon nalazio se u rejonu s. Doljana sa zadatkom da isturi patrole prema zaseoku Brezovac i jednu prema s. Vrhovinski Dugi Dol. 4. bataljon poseo je položaje u rejonu s. Zalužnice, s tim da isturi po jednu patrolu na k. 960, severno od Vrhovina, zatim na brdo Komarica (k. 744) i na brdo Panos (t. 900). Ova je imala i zadatak da održava tesnu vezu sa 6. i 9. brigadom koje su se nalazile u rejonu Vrhovina.

Napad na selo Brlog u kome je bila dobro utvrđena italijansko-četnička posada i s. Kompolje počeo je po planu. U prvom naletu 5. brigada likvidirala je jedno manje ustaško uporište u s. Kompolju, i oko 10 časova selo je bilo oslobođeno. 4. brigada je 4. aprila tek posle 26 časova borbi slomila neprijateljsku odbranu u s. Brlogu. Neprijatelj je ostavio na položajima oko 100 mrtvih. Zarobljen je 61 četnik i 11 italijanskih vojnika.

Ujutro 5. aprila italijanske posade iz ž. st. Ličke Jesenice, Javornika i Rudopolja napustile su položaje i povukle se u Vrhovine. 6. aprila u 6 časova ujutro Italijani i četnici počeli su da se evakušu iz Vrhovina. Neprijateljsku glavninu koja se kretala putem Vrhovine — Otočac obezbeđivale su jake pobočnice, avioni, artiljerija i minobacači od pravca Otočca. Po izlasku neprijateljske glavnine iz Vrhovina Italijani i četnici su bili napadnuti od jedinica 15, 6. i 9. brigade. 15. brigada, koja se nalazila u širem rejonu puta Vrhovine — s. Zalužnica, napadala je sa pravca s. Uma i Jurjeve kose, koja se nalazi severno od s. Zalužnice i Brakusove čeline a severozapadno od Vrhovina. Jedan bataljon 6. brigade napadao je od pravca Vrhovina, a 9. brigada od s. D. Prozor.

Svi pokušaji brigada da dezorganizuju neprijateljske kolone bili su uzaludni jer su obezbeđujući delovi uspeli da odole svim našim napadima. Sem toga na najpogodnijim pravcima za naš napad nalazila se samo 15. brigada bez 1. bataljona te njene snage nisu bile dovoljne da zadrže neprijateljsku kolonu, jačine oko 1.500 dobro naoružanih vojnika. Neprijatelj se u toku dana, negde oko 13

časova probio od Vrhovina do s. Zalužnice i pokret nastavio dalje prema Otočcu gde se u sumrak 6. aprila ova neprijateljska kolona iz Vrhovina spojila sa tamošnjim snagama u Otočcu.

U borbama na komunikaciji Vrhovine — Otočac koje su vodile jedinice 15. brigade i delovi 6. i 9. brigade neprijatelj je prema našim podacima imao oko 50 mrtvih, 8 nestalih, i više ranjenih. Dok su prema neprijateljskim podacima ovi gubici iznosili 4 mrtva, među kojima poručnik Mario Mirabile iz 1. peš. puka i 67 ranjenih.⁸ Zaplenjeno je 5 minobacača 45 mm sa 400 mina, 1 mitraljez, 1 puškomitraljez, 36 pušaka, 47.000 metaka za puške, puškomitraljeze i mitraljeze i dosta druge opreme i materijala. Gubici 15. brigade iznosili su 3 ranjena, među kojima je bio i komandant Miško Breberina, koji je dva dana nakon ranjavanja umro.

Oslobođenjem Vrhovina bili su oslobođeni svi gradići i mesta u Gackoj dolini sem Otočca. U Otočcu se nalazilo nešto preko 3.000 italijanskih vojnika, uglavnom iz divizije „R e". Pored Italijana u Otočcu je bio 33. domobranski bataljon, delovi 9. ustaškog bataljona, jedna posadna četa, delovi 3. stražarskog bataljona i oko 600 četnika popa Momčila Đujića.⁹ Pošto su postojali podaci da ove snage imaju nameru da se povuku iz Otočca, to je štab 1. NOU korpusa doneo odluku da se sačeka dok neprijatelj ne krene i tada ga napadati po kolonama. Za izvršenje ovog zadatka štab korpusa odredio je 8. diviziju, sastava 4. i 15. brigada, jedan bataljon 5. brigade, dok je ostatak ove brigade bio pod neposrednom komandom štaba korpusa. Pored ovih jedinica divizija je bila ojačana 9. brigadom 6. divizije i sa 4 laka tenka. Raspored brigada bio je sledeći:

— 15. udarna brigada, ojačana jednim topom 65 mm i sa 2 minobacača 81 mm, imala je zadatak da sa 1. i 3. bataljonom posedne položaje oko Kompoljskog vrha i brda Metla. Brigada je svoje položaje trebalo da drži u strogoj tajnosti sve do nailaska neprijateljskih kolona od pravca Otočca. Kada neprijateljska zaštitnica prođe pored kote 562, trebalo je odmah izvršiti napad na njegove pobočnice

⁸ Zbornik, t. 5, knj. 14, dok. br. 130, str. 396.

⁹ Isto, knj. 14, dok. br. 5, str. 19.

koje će se verovatno kretati desno od puta Otočac — Senj, s tim što će 1. bataljon napadati na kotu 562. Po izbijanju 1. bataljona na k. 562 trebalo je uspostaviti vezu sa jedinicama 9. brigade koje su se nalazile s leve strane puta Otočac — Senj i s njima produžiti energično gonjenje. 3. bataljon imao je zadatak da neprijatelja napadne u rejonu Kompoljskog vrha gde se nalazila jedna italijanska stalna pobočnica. Po likvidaciji ove neprijateljske pobočnice bataljon je trebalo da produži prema putu i s. Kompolju. 2. i 4. bataljon bili su u divizijskoj rezervi pozadi k. 469.

— 4. brigada ojačana sa 2 brdska topa i 2 minobacača nalazila se u produženju desnog krila 15. brigade sa zatomkom da u zajednici sa 15. i 9. brigadom napada neprijatelja koji se povlači od Otočca. Jedinice su posele položaje u toku noći 7/8. aprila.

Tok borbe¹⁰

Sve jedinice brigade nalazile su se 8. aprila na određenim položajima. U toku dana neprijatelj nije vršio pokrete od Otočca i Senja, sem što je u nekoliko navrata manjim izviđačkim odeljenjima izlazio iz Otočca prema s. Kompolju.

Oko 8 časova 9. aprila neprijatelj, jačine dva bataljona pešadije, ojačanih bacačima i artiljerijom, krenuo je iz Otočca prema s. Kompolju i počeo da zauzima pojedine visove i pogodne položaje duž puta Otočac — Žuta Lokva. Izvidnice 15. 4. i 9. brigade, koje su se nalazile na ovim visovima, neopaženo su se povukle u sastav glavnine ali su i dalje nastavile da prate neprijateljske pokrete. Italijanske jedinice pokušale su da zaposednu i ostale pogodnije položaje dalje od puta, na kojima su se nalazile manje jedinice 15. brigade. Od samog početka neprijatelj je nastojao da zaposedne Švički i Vlaški vrh koji su držale jedinice 9. brigade.

Uparedo sa napadom na Švički vrh neprijatelj je delovima desne pobočnice, jačine do jednog bataljona, otpočeo napad pravcem: Poljički vrh (k. 645) — k. 562 — Metla (k. 721) — Ostovica (k. 750) — Kompoljski vrh (k. 653).

¹⁰ Zbornik, t. 5, knj. br. 14, dok. br. 65, str. 191—198.

Na ovim položajima nalazili su se 1. i 3. bataljon 15. brigade. Jedinice 15. brigade odstupile su na sledeće položaje nastojeći da u dubinu uvuku ove neprijateljske snage i stvore pogodniji momenat za napad na njih. Kad je neprijatelj izbio na kotu 750, štab brigade je naredio da jedinice izvrše napad. Napad su izvršili, 1. i 3. bataljon 15. brigade i to na kotu 721 i 750. Zahvaljujući energičnom dejstvu naših bataljona neprijatelj je oko 14 časova 9. aprila proteran sa kota 721 i 750 i na ovim položajima ostale su naše jedinice u toku dana i noći 9/10. aprila.

Kod 9. i 4. brigade 10. aprila pre podne nije bilo nikakvih promena. Naša 15. brigada već od 10 časova ujutro stupila je u borbu sa neprijateljem, koji je izvršio napad na položaje 1. bataljona s namerom da zauzme brdo Metla. Svi pokušaji ostali su bez uspeha, pa je oko 12 časova konačno odustao od svojih namera i povukao se na polazne položaje.

Na putu Otočac — Senj do 13 časova nije bilo naročitih pokreta neprijateljskih trupa. U nekoliko navrata primećena su kretanja neprijateljskih manjih odeljenja, a u 13,20 časova neprijatelj je jednom većom mešovitom transportnom kolonom, sastavljenom od automobila, konjskih kola i natovarenih mazgi, krenuo u pravcu Vratnika. Njegovo izvlačenje iz Otočca po ešelonima, uz jaku zaštitu stalnih bočnih osiguranja duž puta, uticalo je da je štab divizije doneo odluku da dalje ne čeka, već da se napad izvrši na ovu kolonu i na svaku drugu koja će se kasnije kretati u pravcu Senja. Već 10. aprila 1. i 3. bataljon 15. brigade napali su neprijateljsku kolonu, koja je napustila Otočac i to na koti 562 i Majerovoj glavici. Snažnom vatrom pešadijskog naoružanja, minobacača i art. vatrom po neprijateljskim položajima brigada je stvorila izvesnu pometnju u neprijateljskim redovima, te su Italijani počeli da odstupaju u pravcu s. Kopolja koje se nalazi na putu Otočac — Senj. Napad 15. brigade i izvesna dezorganizacija neprijateljskim osiguravajućim delovima stvorili su povoljne uslove 9. brigadi za prelazak u napad. U sadejstvu sa jedinicama 15. brigade, 9. brigada je izvršila napad na Svički vrh sa kojeg se neprijatelj brzo povukao. Zatim je 9. brigada nastavila sa napadom na italijanske položaje koji su se nalazili na Vlaškom vrhu i Rudinama.

Jedinice brigade su u snažnom naletu uz podršku minobacača i artiljerijske vatre zauzele ove položaje i nastavile sa gonjenjem neprijatelja. U prvi sumrak brigada je ovladala delom puta od crkve u s. Kompolju pa do Crkvina, gde je poginulo 50 neprijateljskih vojnika zaplenjeno dosta ratnog materijala i 2 brdska topa. U selu Orahovica spojile su se jedinice 9. i 15. brigade. Ali je neprijatelj iskoristio mali predah, sredio svoje jedinice i prešao u protivnapad, pa ponovo razdvojio jedinice 9. i 15. brigade. Tom prilikom zaposeo je neke ranije izgubljene položaje.

11. aprila u 13,45 časova neprijateljske slabije snage napale su položaje 15. brigade na Metli. Napad nije uspeo zbog uspešne odbrane 1. bataljona. 12. aprila oko 5 časova neprijatelj je počeo da napušta Otočac. Oko 9 časova prve kolone stigle su u s. Kompolje, na koje je izvršen napad od jedinica 15 i 9. brigade. Napad je uspeo i naše su jedinice pošle u gonjenje neprijatelja. Naša 15. brigada u prvo vreme bila je ojačana sa 2 laka tenka, a nešto kasnije ubačena su u borbu još dva laka i jedan srednji tenk. Upotreba tenkova u gonjenju bila je veoma efikasna, iako su tenkovi sa izvesnim zakašnjenjem stupili u borbu. Neprijatelj je davao žilav otpor, ali su naše jedinice 15. i 9. brigade, uz podršku tenkova, minobacača i artiljerije, uspele da ga razbiju, čak da stignu do začelja glavnih snaga. Tu se vodila dramatična borba jer je neprijatelj upotrebio tenkove i snažnu artiljerijsku i minobacačku vatru. Sem toga, njegove jedinice podržavala je i jedna eskadrila bombardera. Sve je to uticalo da je jenjavao tempo gonjenja i našeg napada. Neprijatelj je uspeo da vatrom pt-topova uništi jedan naš laki tenk u kome je poginuo vozač, proslavljeni junak Kordunaškog partizanskog odreda iz 1941. i 1942. godine Đuro Grudić i Božo Momčilović, mitraljezac tenka. I druga naša dva laka tenka bila su oštećena i privremeno izbačena iz upotrebe.

Oko 16 časova 12. aprila završena je borba na putu Otočac — Senj. U toku povlačenja neprijatelj je pretrpeo osetne gubitke. U Otočcu su velike količine ratnog materijala pale u ruke našim jedinicama. Ne može se tačno utvrditi koliko je 15. brigada ubila, ranila i zarobila neprijateljskih vojnika i koliko je sama ona imala gubitaka.

Međutim, iz postojećih dokumenata¹¹ vidljivo je kakve je uspehe postigla 8. divizija i to:

zarobljena su 73 italijanska vojnika, nešto ustaša, četnika, domobrana i jedna kompletna domobranska muzika. Ukupan ratni plen bio je: 2 brdska topa sa 232 granate, 3 mitraljeza, 7 minobacača 45 mm, 4 puškomitraljeza, 828 pušaka, 1 automat, 600 ničnih bombi, 867 mina 45 mm, 1.471 mina 81 mm, preko milion puščane, puškomitralješke i mitraljeske municije, 2 radio-stanice, 28 konja i mazgi, 2.747 ćebadi, oko 1.000 pari vojničkih odela, 283 šatorska krila, 46 buradi pekmeza i velike količine životnih namirnica, sanitetskog materijala i ostale vojne opreme.

U toku borbe neprijatelj je imao 273 mrtvih i mnogo više ranjenih¹². Naši ukupni gubici bili su 12 mrtvih i 55 ranjenih. Najviše gubitaka imala je 15. brigada.

Napad na Gospić

U borbama koje su vodile jedinice 6. i 8. divizije i 6. primorsko-goranska brigada od marta do druge polovine aprila 1943. oslobođena je skoro cela Lika sem Gospića i Gračaca. Posle uspešno završenih ofanzivnih borbi u Gackoj dolini i nakon oslobođenja Otočca, štab 1. NOU korpusa doneo je odluku da se izvrši napad na Gospić. U to vreme u gradu su se nalazile sledeće neprijateljske snage: štab 4. posadne brigade sa štabnom četom, 31, 32. i 34. ustaški bataljon, 4 brdska baterija, delovi 2. bataljona 12. pešadijskog puka, delovi 2. lovačkog bataljona, delovi 1. i 2. stražarskog bataljona i oklopna četa.¹³

Štab 1. korpusa izdao je 24. aprila pripremnu zapovest (avizo-zapovest)¹⁴ za napad na Gospić. Ova zapovest je brzo izmenjena, jer se kasnijom analizom došlo do zaključka da

¹¹ Zbornik, t. 5, knj. 14, dok. br. 65.

¹² U izveštaju komande 5. ital. arm. korpusa od 13. aprila 1943. telegram br. 5193 izveštava: Pregled ukupnih gubitaka... 55 mrtvih, od kojih 5 oficira (poručnik Muratori, poruč. Palanzone, Solda, Rota, Veresio); ranjenih 65 od kojih 7 oficira; nestalih 85, od kojih 2 oficira (kapetan Nasazzi, p. por. Montanari). Podaci su još podložni izmenama. (Zbornik, t. 5, knj. 14.)

¹³ Zbornik, t. 5, knj. 14, dok. br. 106, str. 304 i dok. br. 177, str. 372.

¹⁴ Zbornik, t. 5, knj. 14, dok. br. 102, str. 286—296.

je neprijatelj u Gospiću vrlo jak i da direktan napad naših jedinica ne bi imao željene rezultate, pa je štab korpusa 26. aprila izmenio sadržinu avizo-zapovesti. Umesto direktnog napada na Gospić 6. i 8. divizija dobile su zadatak¹⁵ da prvo napadnu spoljnu odbranu grada, a ujedno da se vrši aktivna blokada Gospića i prekine veza sa Karlobagom. 6. divizija dobila je zadatak da likvidira ustaške posade u Brušanima i Oštarijama na putu Gospić — Karlobag, a potom da vrši pritisak na Gospić od Velebita. Jedinice 8. divizije — bez 5. brigade, koja je prebačena u rejon Plašćanske doline radi malog predaha i obezbeđenja Plaškog i Korduna od pravca Tounja, Oštarija i Ogulina — dobile su zadatak da likvidiraju neprijateljske posade u s. Budak, severno od Gospića, i posadu koja se nalazila na obezbeđenju železničkog mosta na reci Lici, a potom da likvidiraju celu spoljnu odbranu severno od grada i stvore povoljne uslove za napad na grad.

15. brigada, pa moglo bi se to reći i cela 8. divizija, ušla je vrlo nespremna u borbe oko Gospića. Pre svega, brigada je u borbama od početka 1943. imala velike gubitke a u martu i aprilu harao je pegavi tifus, pa je veliki broj ljudstva izbačen iz stroja za duže vreme. Radi ilustracije ovoga potrebno je napomenuti da je 4. bataljon 15. brigade ušao u borbe sa svega 45—50 ljudi. Na dan 20. aprila broj boraca i starešina po spisku brigade iznosio je 1.417. Od tog broja 685 ili 48% nalazilo se u rashodu, što je predstavljalo veliki procenat odsutnih iz jedinica brigade.

Dok je vladao tifus u jedinicama mnoga su sela Like bila pretvorena u bolnice. Samo u selu Dabru početkom aprila ležalo je 300 boraca i starešina, pretežno iz 8. divizije. S obzirom na ovakvu situaciju kod 15. brigade a tako je slično bilo i u ostalim jedinicama divizije njihova borbena sposobnost bila je znatno umanjena, pa se u narednim akcijama nije ni mogao očekivati krupniji uspeh. Još u početku ofanzivnih akcija u Gackoj dolini u našim višim štabovima razmatrala se mogućnost da se cela 8. divizija stavi u karantin i tako spreči širenje tifusa i na ostale jedinice i stanovništvo Like. No, pošto je situacija bila vrlo pogodna za napadna dejstva širih razmera na teritoriji

¹⁵ Isto, knj. 14, dok. br. 105, str. 301.

Like, to se nije moglo učiniti iako je tifus harao u svim jedinicama pa i u 15. brigadi. Upravo kad su se počela širiti ova oboljenja jedinice 8. divizije dobile su jedan od skoro najtežih zadataka od svog formiranja. U vezi sa avizo-zapovesti štaba korpusa, štab divizije izdao je naređenje za pokret jedinica iz rejonu Otočca u rejon Ličkog Osika. 15. brigada, prateći bataljon i brdska baterija 8. divizije krenuli su iz Otočca 25. aprila u 20.30 časova. i stigli su u rejon Ličkog Osika 26. aprila u 4.30 časova izjutra. Po dolasku brigada je odmah posela položaje: 2. bataljon u rejonu s. Mušaluka, 3. od s. Budaka do železničkog mosta na reci Lici. 1. i 4. bataljon razmešteni su u Ličkom Osiku kao brigadna rezerva. Cilj posjedanja ovih položaja bio je da se napadne i likvidira ustaška predstraža u s. Budak, zatim uništenje ustaške posade kod ž. mosta na reci Lici. Neprijatelj je jako bombardovao položaje naše brigade. Gorele su kuće sela Budaka i Mušaluka. Čitav rejon bio je pokriven dimom i prašinom. Bilo je i naših žrtava. U vreme najintenzivnijeg neprijateljskog bombardovanja, brdska baterija 8. divizije, koja je bila pridodata 15. brigadi, otvorila je vatru iz rejonu Lič. Osika na privremeni ustaški aerodrom severno od Gospića. Dva ustaška aviona koja su se nalazila na pisti uzletela su i otišla u pravcu Zagreba. U 16 časova jedna ojačana četa 3. bataljona, potpomognuta vatrom pt-topova i minobacača 81 mm, izvršila je napad na ustašku posadu koja se nalazila kod kamenog mosta u s. Budak. Dok su bombaši sa jurišnom grupom podilazili betonskim bunkerima, pt-topovi i mitraljezi tukli su otvore puškarnica. Ustaše su pobile preko reke u pravcu Gospića. Po prelasku reke neprijatelj se zadržao na suprotnoj strani odakle je dejstvovao i onemogućavao da jedinice 3. bataljona upadnu u bunkere i iz njih izvuku zaplenjeni ratni materijal. Ipak je u prvi sumrak 3. bataljon zaposeo most i napuštene bunkere. U isto vreme dve čete 3. bataljona ojačane mitraljeskim vodom prešle su na levu obalu Like, napale ustaše koje su se nalazile na drugoj strani i proterale ih u Gospić. Zbog slabe veze sa ostalim jedinicama, čete koje su prešle reku Liku morale su se povući natrag u s. Budak.

27. aprila 1. bataljon, ojačan minobacačem 81 mm i mitraljeskim vodom, napao je ustašku posadu jačine jedne

slabije čete, koja je osiguravala železnički most na reci Lici kod Gospića. U 14 časova bataljon je izašao na polazni položaj. Pošto je zemljište oko posade bilo otkriveno i ravničasto sa mestimičnim manjim vrtačama, to je sa polaznog položaja otvorena minobacačka, mitraljeska i puškomitraljeska vatra. Pod zaštitom ove vatre čete su krenule u napad. Mada je zemljište bilo otkriveno, a oko bunkera i rovova postavljena petoredna bodljikava žica, jedna četa, pod komandom komandira Mile Simunlije, uspela je da se približi žičanoj ogradni. Borci su na čelu sa svojim komandirima preskočili žičanu ogradu i bombama napali na ustaške bunkere a potom je jurišna grupa preko „mosta“ od čebadi prešla žičanu ogradu i jurišala na neprijateljske robove. Ovde je nastala ogorčena borba, kundacima, noževima i ručnim bombama. Za ovo vreme ostatak čete upada u neprijateljski utvrđeni rejon, pa su se ustaše našle u teškom položaju. To je neprijatelja prisililo na povlačenje prema Gospiću. U sumrak 27. aprila likvidirano je neprijateljsko utvrđenje kod železničkog mosta, a potom je most onesposobljen za upotrebu. Pošto je desetak ustaša pobjeglo i sakrilo se po obližnjim šumarcima, štab brigade izdao je naređenje štabu 2. bataljona da u toku noći 27/28. aprila pročisti zemljište od ž. mosta prema Gospiću. Ujedno su u noći 2. i 4. bataljon dobili zadatak da pročiste teren i to 2. bataljon levo od puta Budak — Gospić, a 4. bataljon desno. 3. bataljon zadržan je u brigadnoj rezervi južno od s. Budak, sa zadatkom da prihvati 2. i 4. bataljon ukoliko bi oni bili potisnuti. Bataljoni su uspešno izvršili postavljene zadatke.

29. i 30. aprila na položaju brigade nije bilo promena. Ovih dana jedinice 6. divizije likvidirale su neprijateljska uporišta na putu Gospić — Karlobag, zatim Lički Novi kod Gospića i brdo Oštru (k. 798), dominantnu tačku iza sela Smiljana. Likvidacijom ovih uporišta ustaše i domobrani sabijeni su u grad u kome su otpočeli da se utvrđuju i pripremaju za odsudnu odbranu. 30. aprila komanda ustaškog garnizona iz Gospića poslala je glavnom ustaškom stanu u Zagreb sledeći telegram¹⁶:

¹⁶ Zbornik, t. 5, knj. 18, dok. br. 138, str. 445—448.

„Odbačeni smo u najužu odbranu. Moral podređenih opao. Grad pun izbeglica. Dužnost vaša je da nas pomognete, jer smo vašom krivicom dospjeli u ovaj položaj.

400/tajno

Zapoli"

Kao što se vidi situacija u ustaškom garnizonu Gospić na dan 30. aprila bila je vrlo kritična. Još za vreme borbi oko Otočca ustaška komanda iz Gospića predlagala je da se oni iz Gospića evakuišu. U toku 24. aprila poslali su višoj komandi u Zagreb i telegram:¹⁷

„I. bojna 12. p. pukovnije kod Medka raspršena. Situacija kod Gospića kritična pa predstoji potpuno opkoljavanje. Hrane imamo samo za 4 dana. Posada moralno nedorasla za uspešnu odbranu — u 18 sati izdaću nalog za evakuaciju stanovništva, a sutra 25. travnja napuštam sa četama Gospić.

Op. br. 351 tajno

Zapoli"

Na ovaj predlog ustaška komanda iz Zagreba odgovorila je negativno i tražila od komandanta garnizona da i dalje ostanu u Gospiću i da grad dfže po svaku cenu.

Obzirom na ovu situaciju Stab 1. korpusa je 30. aprila izdao zapovest za napad na Gospić. U duhu te zapovesti 6. divizija imala je zadatak da sa svojim jedinicama izvrši glavni napad sa pravca smiljanskog puta i da postavi osiguranje u pravcu Karlobaga. 8. divizija trebalo je da sa 4. brigadom likvidira neprijateljsko uporište u Budačkoj ulici i levo prema reci Novčići, 15. brigada da blokira ž. st. Gospić i vrši pritisak na neprijatelja od pravca Zabičke, Jasikovačke i Bilajske ulice.

Na osnovu zapovesti¹⁸ štaba 8. divizije za napad na Gospić, 15. brigada, ojačana jednim minobacačem 81 mm, izvršila je u prvi sumrak 2. maja napad na grad i to: 3. bataljon sa jednom četom blokirao je neprijateljsku posadu u ž. st. Gospić, a sa ostalim četama vršio pritisak ulicom koja vodi od ž. st. prema gradu. 2. bataljon, ojačan minobacačem 81 mm, vršio je pritisak na Gospić od šumice Jasikovac, preko pravoslavnog groblja prema gradu i 1. bataljon napadao je Zabičkom ulicom. Oko pola noći 2/3.

¹⁷ Zbornik, t. 5, knj. 14, dok. br. 183, str. 508.

¹⁸ Isto, knj. 15, dok. br. 1, str. 7—12.

maja 2. bataljon uspeo je da se probije na 20 metara pred žičanu ogradu koja je opasivala grad, a nešto kasnije uz pomoć inženjeraca minera bataljon je napravio dve breše u žičnoj ogradi. Međutim, u vreme dok je štab bataljona donosio odluku da se prebaci kroz žičanu prepreku neprijatelj je snažnom artiljerijskom vatrom zasuo otvore u žici i prisilio čete na povlačenje prema pravoslavnom groblju. Negde u isto vreme kada je 2. bataljon napravio breše u žičanoj prepenci i 1. bataljon je u toku svog napada uspeo da se na jednom mestu približi žičanoj ogradi i da je delimično poruši. Kroz taj otvor ni 1. bataljon kao ni 2. nije uspeo da prodre u grad, jer je neprijateljska rezerva, jačine dve čete do jednog bataljona, ojačana tenkovima i artiljerijom, vrlo energično intervenisala te je bataljon bio prisiljen da odstupi na visinu severne ivice šume Jasikovac. U zoru 3. maja jedinice 15. brigade, po naređenju štaba divizije, povučene su na liniju k. 579 — severna ivica šume Jasikovac — severoistočni deo sela Žabica radi sređivanja i kraćeg odmora.

Oko 14 časova 3. maja jedna ustaška jedinica, jačine 250—300 vojnika, ojačana sa dva tenka i uz artiljerijsku podršku, izvršila je napad na položaje 2. bataljona 15. brigade, koji su se nalazili u rejonu pravoslavnog groblja. Cilj ovog napada bio je da se bataljon prisili na povlačenje i tako stvore uslovi za napad na jedinice 3. bataljona. Svi pokušaji neprijatelja da odbaci 2. bataljon ostali su bez uspeha. Neprijatelj se morao povući u grad.

U ovom rasporedu brigada je ostala do 10 časova 4. maja kada je po naređenju štaba divizije obustavljen dalji napad na Gospić. Tada je brigada napustila položaje i krenula za Otočac, gde je stigla 5. maja pre podne. U Otočcu je ostala do 12. maja. U vremenu od 5. do 12. maja brigada je pored odmora izvela i nekoliko manjih akcija radi pronalaženja skrivenog oružja kod ustaških i četničkih simpatizera. Za vreme pretresa sela Svice u kome se rodio poznati ustaški zlikovac Jozo Francetić pronađeno je kod tamošnjih seljaka 1 puškomitraljez, 11 pušaka, 1.224 metka i izvesna količina ostale vojničke opreme. 4. bataljon izvršio je pretres sela Srpsko Polje i tom prilikom je pronađeno 5 pušaka.

U borbama oko Gospića zarobljeno je 5 ustaša, ubijeno oko 50 ustaša i domobrana i nešto više ranjeno. Naši gubici su bili 5 mrtvih, među kojima i zamenik komandira čete 4. bataljona Simo Božić i oko 15 ranjenih. Zaplenjena su 3 mitraljeza, 1 puškomitraljez, 20 pušaka, oko 30.000 metaka, 2 poljska telefona, nešto odeće, obuće i životnih namirnica.

Sleva nadesno: Ivan Vandrušek Vanjka, načelnik politodela brigade, Nikola Vidović, komandant brigade, Aleksandar Backović, politički komesar brigade i Vaso Jarić, sekretar komiteta SKOJ-a brigade. Snimljeno maja 1943. u Otočcu.

Obezbeđenje severnog dela Like

Iz Otočca je 12. maja 15. brigada, bez 2. i 3. bataljona, krenula prema Plitvičkim jezerima. Po dolasku u rejon Plitvičkih jezera 1. bataljon, ojačan mitraljeskim vodom i partizanskom stražom komande mesta Ličko Petrovo Selo, poseo je položaje s. Prijeboj — isključno s. Jezerce kod Plitvičkih jezera. 4. bataljon, ojačan jednom četom iz KPO poseo je položaje Plitvička jezera — s. Poljanak. Zadatak

bataljona bio je da zatvori komunikacije Ličko Petrovo Selo — Prijeboj — Korenica, komunikaciju koja vodi od Plaškog prema Plitvičkim jezerima i Slunj — Plitvička jezera. 2. i 3. bataljon, sa jednim mitraljeskim vodom, nalazili su se u divizijskoj rezervi na liniji s. Lička Jesenica — s. Blata.

Jedinice brigade su 13. i 14. maja rušile puteve koji izvode od neprijateljskih garnizona Bihać i Vaganac prema položajima 1. i 4. bataljona. 21. maja oko 300 legionara 373. leg. divizije iz Vaganca krenulo je putem prema Ličkom Petrovom Selu.¹⁹ Neprijatelj je nastupao u dve kolone; jednom kolonom Ličko Petrovo Selo — s. Prijeboj i drugom Ličko Petrovo Selo — Rešetar — s. Jezerce, sa zadatkom da obuhvatom napadne 1. bataljon i odbaci ga sa položaja. Pokret neprijateljske pešadije potpomagala su 4 aviona bombardera i haubička baterija iz rejona Vaganca. Avioni su a naročito artiljerija obasipali vatrom desnokrilne jedinice 1. bataljona koje su se nalazile u rejonu s. Prijeboja. Međutim, ove jedinice ostale su na položajima i kad je naišla neprijateljska prethodnica na nju je otvorena jaka vatra. Od prvih plotuna palo je nekoliko legionara, među njima i jedan viši nemački oficir. Ostali su pod borbom malo odstupili i zaposeli pogodne položaje na kojima su ostali dva časa, odnosno sve dok im nije stigla pomoć iz Bihaća.

Pred mrak neprijatelju je stiglo pojačanje od oko 200 vojnika i dva tenka, pa su ove snage izvršile protivnapad na položaje 1. bataljona. Ovim je neprijatelj uspeo da pokupi mrtve i ranjene koji su se nalazili na međupoložajima a zatim odstupio u Vaganac, odakle se iz nepoznatih razloga povukao u Bihać.

U ovim borbama 1. bataljon imao je 5 ranjenih, a neprijatelj 34 poginula, među kojima i 1 višeg nemačkog oficira, i 15 ranjenih. Zarobljen je jedan legionar poreklom Francuz iz Alzasa. Zaplenjene su 3 puške, 1 pištolj, oko 1.000 puščanih metaka i 4 para vojničkih odela²⁰.

24. maja 2. bataljon izvršio je čišćenje šume Pišteniika kod Ličke Jesenice. Za vreme ove akcije bataljon je imao

¹⁹ Zbornik, t. 5, knj. 15, dok. br. 71, str. 222—226.

²⁰ Zbornik, t. 5, knj. 15, dok. br. 71, str. 222—226.

tri sukoba sa manjim grupicama četnika koji su zbog guste šume uspjeli da pobegnu. Na ovom terenu otkriveno je jedno tajno četničko skladište naoružanja i municije. U skladištu su pronađena 4 mitraljeza, 10 pušaka, 11.000 pušanih i mitraljeskih metaka i nešto druge opreme i materijala.

Brigada je 1. juna bez mitraljeske čete, razmeštena na prostorijski Lička Jesenica — s. Blata. 2. juna u 21 čas iz tih rejona prebačena je južno od Plaškog i razmeštena u selima Plavča, Draga i Vera. U toku dana u brigadu je došlo 150 boraca koji su, nakon rasformiranja kordunaških bataljona u Unskoj operativnoj grupi, upućeni u brigadu radi njene popune. 3. juna u štabu brigade održan je sastanak sa komandantima i političkim komesarima bataljona u vezi sa formiranjem bataljonskih mitraljeskih četa. U toku marta i aprila jedinice 8. divizije vodile su ofanzivne borbe u Lici i tom prilikom razoružane su mnoge neprijateljske jedinice. Zaplenjeno je više mitraljeza i minobacača 45 i 50 mm. Pošto je do juna u brigadama 8. divizije postojala samo po jedna brigadna mitraljeska četa, po naređenju štaba korpusa²¹ štab 8. divizije naredio je da se rasformira mitraljeska četa i da se formiraju nove mitraljeske čete koje će ući u sastav bataljona. Cilj ovog sastanka bio je da se pored saopštavanja odluke za formiranje mitraljeskih četa održi kratak instruktaž o zadacima i upotrebi mitraljeskih četa. Ovaj instruktaž bio je nužan zato što su se štabovi bataljona našli pred izvanrednim zadacima koje oni nisu mogli brzo rešiti i što je upotreba mitraljeskih jedinica nižem kadru bila nedovoljno poznata.

Komandni kadar i borački sastav za mitraljeske čete dala je postojeća mitraljeska četa brigade i primljeno ljudstvo iz Unske operativne grupe. Svaka mitraljeska četa imala je u proseku oko 45 ljudi, podeljenih u dva voda. Vodovi su imali po dva mitraljeska odeljenja, odnosno u svakoj mitraljeskoj četi bila su po 4 mitraljeza. Istovremeno je izvršena nova preraspodela minobacača 45 i 50 mm. Do tog vremena nije se vodilo računa o ravnomernoj popuni streljačkih četa ovim minobacačima, pa je u nekim četama bilo od dva do pet minobacača, a neke čete nisu ih

²¹ Zbornik, t. 5, knj. 18, dok. br. 138, str. 445—448.

uopšte imale. Posle preraspodele svaka četa je imala 1 do 2 minobacača.

Formiranjem bataljonskih mitraljeskih četa i preraspodelom minobacača znatno je porasla vatrena moć i sposobnost bataljona u kasnijem izvođenju složenijih i težih borbenih zadataka.

DEJSTVA NA TERITORIJI KORDUNA I CAZINSKE KRAJINE

Oslobođenje Slunja

U toku januara 1943. godine ustaško-domobranske jedinice posele su i utvrdile se u nekim selima i mestima na Baniji, Kordunu i Cazinskoj krajini, sa ciljem da ponovo prošire i učvrste vlast NDH na tom području. Uspešnim razbijanjem italijansko-ustaških i četničkih snaga u Lici u februaru 1943, već početkom marta jedinice 1. korpusa NOV i POH prelaze u protivnapad i oslobađaju celu Liku, sem Gospića i Gračaca. Ovim ofanzivnim dejstvima jedinica 1. korpusa stvoreni su povoljni uslovi za čišćenje teritorije Banije, Korduna i Cazinske krajine od neprijatelja.

14. juna primljena je operativna zapovest štaba 8. divizije o napadu na Cetinograd, Veliku Kladušu i Slunj. U prvoj fazi 5. brigada je, ojačana jednim bataljonom 15. brigade, trebalo da napadne Cetinograd 16. juna u 24 časa. Za to vreme jedinice Unske operativne grupe²² vršile bi aktivnu blokadu neprijateljske posade u Velikoj Kladuši. 15. brigada bez jednog bataljona, ojačana jednim bataljonom Plaščanskog partizanskog odreda, vršila bi blokadu Slunja. Nakon likvidacije neprijatelja u Cetinogradu trebalo je da usledi druga faza napada. U ovoj fazi UOG i 5. brigada 8. divizije imale su da napadnu i likvidiraju neprijatelja u Vel. Kladuši, a 15. brigada da oslobodi Slunj i time bi bila završena borba za likvidaciju neprijateljskih posada u južnim delovima Korduna i Vel. Kladuše.

Brojno stanje i naoružanje neprijateljskih posada u ovim garnizonima bilo je:

²² Unska operativna grupa sastava — 8. krajiška brigada, jedna banijska brigada i dva kordunaška bataljona.

Cetingrad: 9. i 11. četa 11. domobranskog peš. puka sa nešto žandara i naoružanih ustaša civila. Naoružani sa 10 puškomitraljeza, 2 automata i ostali puškama;

Vel. Kladuša: štab 11. domobranskog puka sa 2. bataljonom, 10. i 12. četom 3. bataljona, prištapske jedinice puka, nešto žandara i ustaša. Naoružanje: 4 pt-topa, 3 minobacača 81 mm., 5 mitraljeza i 16 puškomitraljeza;

Slunj: 1. bataljon 11. pešadijskog puka sa desetak žandara. Naoružani sa 2 pt-topa, 2 minobacača 81 mm., 6 mitraljeza, desetak puškomitraljeza, 5 automata i ostali puškama.

U ova tri garnizona neprijatelj je izgradio vrlo solidnu odbranu sa jačim fortifikacijskim objektima i dobro razrađenim planom vatre. O moralu kod neprijatelja i naših jedinica u operativnoj zapovesti za napad 8. divizije Op. br. 35 od 15. juna 1943. štab divizije je pisao:²³

„Moral kod svih naših neprijatelja općenito je slab. Uzrok ovome je već očita premoć saveznika na svim frontovima, a u vezi sa ovim sve veći ustanci porobljenih naroda, koji unose očitu nervozu i zbrku u manevrovanju neprijatelja.

Naša Kordunaška divizija nakon dugih i teških, ali uspješnih borbi u Lici vratila se ponovno u svoje rodne krajeve. Vratila se ojačana u svakom pogledu: brojno, sa više oružja, i sa velikim borbеним iskustvom. Vratila se nakon oslobođenja od okupatora i njihovih pomagača mnogih sela i nekoliko gradova u Lici. Došavši ovdje stavili smo sebi u zadatak da zaštitimo usjeve i ostalu ljetinu našem narodu od onih zlikovaca koji su progonili i na njivama ubijali radni narod, ne davši im obrađivati svoja polja, a međutim ti isti zlikovci voljni su oduzeti narodu ono što je pod najtežim okolnostima i najvećim mukama spremio za sebe i za svoju vojsku. Divizija je došla i zbog toga da proširi naš oslobođeni teritorij i kazni pljačkaše i zlikovačke bande, te će nastojati da ih potpuno istrijebi i uništi svaki trag ovim plaćeničkim hordama.“

Napad 5. brigade na Cetingrad otpočeo je noću 16/17. u 3 časa. U 5.20 časova 17. juna likvidiran je i posljednji otpor neprijatelja u Cetingradu i grad je bio oslobođen.

U borbama za Cetingrad neprijatelj je imao oko 60 mrtvih. Zarobljeno je 160 domobrana i 2 domobranska oficira. Jedinice 5. brigade imale su 13 mrtvih i 41 ranjenog. Zaplenjeno je 10 puškomitraljeza, 150 pušaka i drugog ratnog materijala.

²³ Zbornik, t. 5, knj. 18, dok. br. 138, str. 445—448.

Posle oslobođenja Cetingrada, štab divizije je zbog neočekivano velikih gubitaka kod 5. brigade, a zatim dobijeni su podaci da neprijatelj iz Slunja namerava da evakuše grad, izmenio prvobitni plan napada na Vel. Kladušu i Slunj. Do ove promene došlo je jer se pre napada na Cetingrad smatralo da je moral kod neprijatelja relativno slab i da će on pri našem napadu pružiti slabiji otpor. Na osnovu ove procene štab divizije odlučio je da se umesto napada na Vel. Kladušu pređe u napad na Slunj jer je ovaj garnizon branjen od slabijih neprijateljskih snaga, a uz to bilo je lakše osigurati se od pritiska eventualnih neprijateljskih pojačanja i pokušaja deblokade Slunja.

Za napad na Slunj određena je 15. brigada, ojačana sa dva bataljona 5. brigade i jednim bataljonom KPO. Pored ovih snaga brigada je ojačana još brdskom baterijom i četom minobacača 81 mm.

Raspored i pravci napada jedinica 15. brigade i jedinica ojačanja bili su:

— 3. bataljon napadao je u četnim kolonama pravcem Melnica i dalje u zahvatu puta Rakovica — Slunj, sa zadatkom da što pre izbije na raskrnicu puteva Plitvička jezera — Slunj i Ogulin — Slunj. Desno je trebalo da održava vezu sa 2. a levo sa 1. bataljonom;

— 1. bataljon, ojačan sa tri mitraljeza, dobio je zadatak da napadne na Slunj od pravca Plieša (t. 418), s tim da kao prvo likvidira neprijateljsko uporište koje se nalazi na koti 292 na zapadnoj periferiji grada, a potom glavni pravac napada usmeri prema crkvi i školi u kojima se nalazio izvestan deo neprijateljske posade;

— 2. bataljon poseo je položaje u s. Lumbardenik, sa zadatkom da sa desne obale r. Korane vrši pritisak na Slunj, a ujedno da ne dozvoli neprijatelju bekstvo iz Slunja ovim pravcem;

— 4. bataljon sa pionirskim vodom brigade vršio je osiguranje od pravca Rakovice i Bihaća, jer je prethodno onesposobio put za prolaz motorizacije a potom delom snaga postavio zasedu kod sela Cujići, a delom kod crkve sv. Petka, sa zadatkom da ne dozvoli prelazak neprijateljske pešadije od pravca Bihaća ka Slunju;

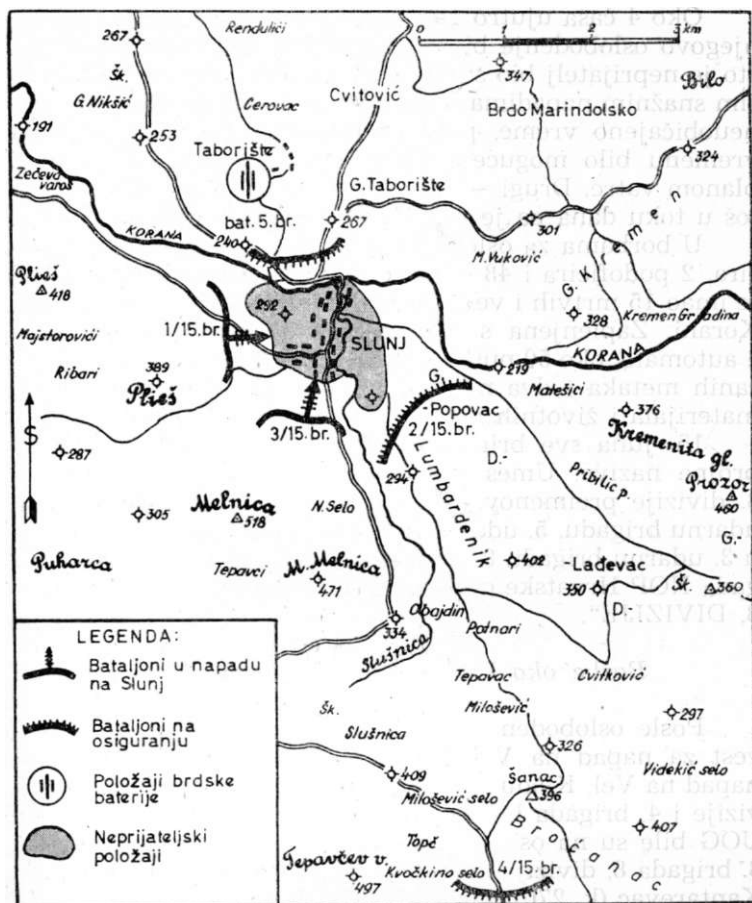
— jedan bataljon 5. brigade vršio je pritisak na Slunj, pravcem Karlovac — Slunj, preko mosta na reci Korani,

a drugi bataljon nalazio se oko s. Šturlića na osiguranju 15. brigade od pravca Cazina;

— jedna četa pridatog bataljona KPO bila je na položajima oko s. Primišlja, osiguravajući 15. brigadu od pravca Ogulina i Josipdola, a ostale dve čete nalazile su se u brigadnoj rezervi;

— brdska baterija postavljena je na položajima u rejonu s. Taborište, sa zadatkom da u pripremi napada neutralise neprijateljske vatrene tačke na koti 292. Minobacači su se nalazili oko raskrsnice puteva Cetinograd — Slunj i Slunj — Karlovac, sa zadatkom da unište neprijateljske vatrene tačke oko reke Slušnice.

Napad je počeo u 20 časova 18. juna art. pripremom, koja je bila vrlo efikasna, pošto su ciljevi bili blizu i što je još bilo vidno radi bolje korekture vatre. Još za vreme art. pripreme mitraljezi iz sastava 1. i 3. bataljona otvorili su vatru sa položaja Plieša i brda Melnice. Pod zaštitom artiljerijske i mitraljeske vatre 1. i 3. bataljon krenuli su u napad. Napad pešadije bio je izvanredno usaglašen sa vatrom teških oruđa. Zahvaljujući tome već u prvi sumrak jedinice 1. i 3. bataljona uspele su da priđu na jurišno odstojanje. Oko 22 časa 1. bataljon je otpočeo sa čišćenjem rovova i bunkera, koji su se nalazili na koti 292. Borba 1. bataljona za ovu kotu trajala je do pola noći kada je Mile Simunlija, komandir 1. čete, uspeo da se, pod zaštitom bombaškog odeljenja, privuče do jednog bunkera iz koga je domobranski puškomitraljez preciznom vatrom onemogućavao bataljonu dalje napredovanje. Jednim skokom uhvatio je usijanu cev puškomitraljeza i istrgao puškomitraljez iz neprijateljevih ruku. Ovo hrabro otimanje puškomitraljeza toliko je unelo zabunu među domobranima u bunkeru da su odmah napustili bunker u koji je upala 1. četa. Padom ovog bunkera, neprijatelj je iznenadno napustio položaje na koti 292. i povukao se u mesto. Međutim, ni u Slunju se domobrani nisu sredili da bi pružili solidniji otpor već su se prilično dezorganizovano povlačili. U takvoj situaciji jedinicama 3. bataljona uspelo je da se naglo probiju u grad, u kome su se sukobili sa neprijateljskom zaštitnicom, koja je nakon kratke borbe proterana i likvidirana. Po napuštanju Slunja domobrani su se povukli u Lumbardenik i zahvaljujući noći prošli pored po-

Raspored jedinica 15. brigade pri napadu na domobransku posadu u Slunju.

I

ložaja 2. bataljona i odatle u dve kolone odstupili i to jednim pravcem s. Lađevac i drugim prema s. Furjanu. Kolona koja je odstupala prema Furjanu bila je gonjena od jedinica 2. bataljona i nabačena na r. Koranu koju je morala da prepliva. Tom prilikom se jedan deo neprijateljskih vojnika koji nije znao da pliva podavio.

Oko 4 časa ujutro 19. juna Slunj je bio oslobođen. Za njegovo oslobođenje bila su presudna dva momenta. Prvi sto je neprijatelj bio svestan da se neće moći odupreti našim snažnim napadima, zatim što je napad počeo u do tada neuobičajeno vreme, pred sam sumrak pa je po vidnom vremenu bilo moguće bolje uskladiti pokret jedinica sa planom vatre. Drugi — jer su naši borci energično jurišali još u toku dana pa je neprijatelja zahvatila prava panika.

U borbama za oslobođenje Slunja zarobljena su 3 oficira, 2 podoficira i 43 domobrana.²⁴ Pored toga neprijatelj je imao 15 mrtvih i veliki broj ranjenih i udavljenih u reci Korani. Zaplenjena su: 2 pt-topa 37 mm, 5 mitraljeza, 4 automata, oko 50 pušaka, preko 30.000 mitraljeskih i pušanih metaka i dva magacina puna odeće, raznog vojnog materijala i životnih namirnica.

15. juna sve brigade NOV Hrvatske dobile su nove brojne nazive. Umesto starih naziva, brigade u sastavu 8. divizije preimenovane su i to: 4. udarna brigada u 1. udarnu brigadu, 5. udarna u 2. udarnu brigadu i 15. udarna u 3. udarnu brigadu 8. divizije, pa je otada 15. udarna brigada NOP Hrvatske dobila naziv „3. UDARNA BRIGADA 8. DIVIZIJE“.

Borbe oko Velike Kladuše i Cetingrada

Posle oslobođenja Slunja štab divizije izdao je zapovest za napad na Vel. Kladušu.²⁵ Prema ovoj zapovesti napad na Vel. Kladušu trebalo je da izvrši 2. brigada 8. divizije i 4. brigada Unske operativne grupe. Ostale jedinice UOG bile su na osiguranju od pravca Topuskog i Cazina. 3. brigada 8. divizije dobila je zadatak da posedne položaje Kantarevac (k. 270), severno od M. Kladuše — s. Zdralovo — s. Popinovac, sa zadatkom da spreči eventualnu neprijateljsku intervenciju od pravca Cazina i od Otoke preko Vranograča prema Vel. Kladuši.

Napad na Vel. Kladušu počeo je 20. juna u 20 časova. Oko 22 časa neprijatelj je bio izbačen skoro iz svih utvrđenja spoljne odbrane, a uskoro zatim zauzete su i prve kuće. U svanuće 21. juna neprijatelj se još nalazio samo

²⁴ Zbornik, t. 5, knj. 16, dok. br. 104, str. 288.

²⁵ Zbornik, t. 5, knj. 16, dok. br. 64.

u školi, crkvi i hotelu „Bosna“. Ostali deo grada bio je oslobođen uz velike neprijateljske gubitke. Artiljerijska oruđa postavljena su bliže neprijateljskih položaja i uz njihovu podršku naše jedinice zauzele su školu i crkvu. Neprijatelj se još samo nalazio u hotelu „Bosna“.

Ujutro 21. juna stigli su i prvi neprijateljski avioni izviđači a odmah iza njih i bombarderi, koji su bombardovali položaje 3. brigade. Istog dana u 4 časa Nemci i ustaše su po planu „Klara“²⁶ sa tri kolone krenuli prema Vel. Kladaši sa zadatkom da razbiju naše jedinice kod Kladaše i odbace sa tog pravca. Istovremeno neprijatelj je imao nameru da se probije do Slunja.

Jedna kolona, sastava 741. legionarski puk, koja se kretala jednim delom puta Cazin — Pećigrad — Velika Kladaša, a drugi deo kolone putem Cazin — s. Todorovo — Veliča glava — s. Poljana na centralni deo položaja brigade.

Srednja kolona, sastava 721. legionarski puk, krenula je od Otoke preko Hajdarovca — s. Bužim — s. Jabukovca i Vranograča prema Vel. Kladaši.

Severna kolona nastupala je pravcem Glina — Topusko — Vel. Kladaša.

Neprijateljska pojačanja bila su vrlo brojna i naše jedinice 1 NOU korpusa, koje su se nalazile na osiguranju, nisu bile u stanju da zadrže prodor neprijatelja u Vel. Kladašu. Oko 8 časova ujutro legionari su izbili na liniju Pećigrad — Todorovo — Jabukovac i tako stvorili mogućnost za frontalni i obuhvatni napad na jedinice 3. brigade. Oko 12 časova 741. puk potpomognut sa 6 haubica i šest „štuka“ otpočeo je vrlo snažan napad na položaje 3. brigade. Položaji brigadfe za vrlo kratko prekriveni su gustim dimom od snažne eksplozije. Štab brigade bio je svestan posledica ako neprijatelj uspe da prodre kroz naše položaje. Odlučeno je da se izvrši protivnapad sa ciljem da se neprijatelj zaustavi i prisili na povlačenje prema Cazinu. Međutim, svi pokušaji brigade ostali su bez uspeha pošto je i srednja neprijateljska kolona izvršila snažan pritisak na levo krilo brigade. Pošto se cela brigada našla u kritičnoj situaciji komandant brigade po odobrenju štaba divizije naredio je da se napuste položaji i da se bataljoni

²⁶ Zbornik, t. 5, knj. 16. dok. br. 180, str. 487.

povuku u pravcu s. Podcetin kod Cetingrada. Ovim povlačenjem brigade bio je otvoren put neprijateljskim pojačanjima za Vel. Kladašu, koju su već bili napustili 2. brigada 8. divizije i 4. brigada UOG.

3. brigada koja se nalazila na osiguranju bila je napadnuta brojnijim neprijateljskim snagama, koje su imale jaku i efikasnu artiljerijsku i avionsku podršku, te ona i pored svih nastojanja da zaustavi neprijateljski napad prema Vel. Kladaši to nije uspela. Uz cenu brojnih ljudskih žrtava brigada je ipak svojom upornom odbranom stvorila potrebno vreme za blagovremeno izvlačenje jedinica 2. brigade i delova UOG iz Vel. Kladaše.

Noću 21/22. juna 3. brigada nalazila se na odmoru u rejonu Cetingrada i s. Batnoge, 2. brigada u rejonu s. Buhače. Ujutro 22. juna neprijatelj je sa nepotpuna dva puka krenuo od Vel. Kladaše u pravcu Cetingrada. Pošto je nakon težih sukoba sa jedinicama 2. brigade ovladao s. Buhačom nastavio je dalja dejstva i oko 14 časova izbio na liniju Cetingrad — s. Podcetin. 3. brigada je prebačena u rejon s. Begova Brda a 2. brigada u s. Ruševicu. Poseđanjem ovih položaja brigade su imale zadatak da zatvore komunikaciju Cetingrad — Slunj i da ujedno spreče dalji prodor neprijatelja prema slobodnoj teritoriji Korduna.

U 18 časova 22. juna neprijatelj sa četiri kamiona pešadije, jedan vod biciklista i dva srednja tenka krenuo je iz Cetingrada prema Begovu Brdu. Ovu neprijateljsku kolonu napali su delovi 1. i 4. bataljona 3. brigade. Posle kraće borbe neprijatelj je odstupio na polazne položaje ostavivši 9 mrtvih. Zaplenjena je 1 puška. 1 bicikl i 9 vojničkih uniformi.

U vezi sa novonastalom situacijom štab divizije izdao je naređenje da jedinice 2. i 3. brigade u toku noći 22/23. juna posednu sledeće položaje:

3. brigada: 4. bataljon poseo je položaje u rejonu s. Zalčeve Kose na putu Cetingrad — Slunj. Jedna četa ovog bataljona posela je Visoki vrh (t. 376) severoistočno od s. Ponor, 3. bataljon nalazio se u rejonu s. Begovo Brdo, 1. bataljon u produženju levog krila 3. bataljona i to od k. 239 do k. 265, a 2. bataljon u brigadnoj rezervi u s. Cetinska Varoš. Jedna četa ovog bataljona imala je zadatak da onespособi pontonski most na r. Korani u Slunju.

2. brigada nalazila se na položajima levo od 3. brigade. Ovakav raspored izvršen je zato što je bilo očito da neprijatelj namerava da se probije prema Slunju. 24. juna ujutro neprijatelj je krenuo²⁷ jačim snagama prema položajima 3. i 2. brigade. Desna pobočnica, jačine oko dve čete, prošla je kroz šumu Repušnjak i neopaženo izbila u šumicu Dugačku kosu gde se nalazio 4. bataljon 2. brigade, dok su se ostali bataljoni ove brigade nalazili na odmoru. Neprijatelj je uspeo da iznenadnim prepadom potisne 4. bataljon iz Dugačke kose pa je 2. brigada bila prisiljena da se povuče prema s. Klokoću. Posedanjem Dugačke kose neprijatelj je ovim izbio i na levi bok 3. brigade. Pojava legionara na boku 3. brigade izazvala je izvesne pometnje i kolebanja kod 1. bataljona, što je neprijatelj iskoristio i jačim snagama sa fronta i levog boka udario na jedinice 3. brigade. Našavši se u teškoj situaciji, štab brigade doneo je odluku da se 1. i 3. bataljon povuku na prihvatne položaje kako bi stvorili mogućnost protivnapada i odbacivanja neprijatelja prema Cetinogradu. Povlačenje 1. i 3. bataljona izvršeno je po planu i u potpunom redu. Oko 13 časova uz žilavu odbranu 3. brigade tempo neprijateljskog napredovanja počeo je da malaksava i 2. brigada je krenula u protivnapad. Njene jedinice su, pošto su pregazile reku Glinu severno od s. Zrvnice, krenule kroz šumicu Dugačka kosa i na njenoj istočnoj ivici je došlo do iznenadne borbe. Tada su jedinice 3. brigade krenule u protivnapad sa ciljem da u sadejstvu sa bataljonima 2. brigade ovlada prvobitnim položajima. U ovom protivnapadu neprijatelj je imao prilično gubitaka u ljudstvu i u tehnici. Pored ostalog 2. brigada zaplenila je 1 brdski top, a 3. brigada 1 pav-top 28 mm koji je prvi put bio upotrebljen u borbi 24. juna. Ovim je neprijateljski plan „Klara“ samo delimično uspeo. Pobedom jedinica naše divizije u rejonu s. Begova Brda i Dugačke kose stvoreni su uslovi za mali odmor jedinica 3. brigade i za nesmetano osiguranje žetve na Kordunu.

U borbama koje su vođene oko Vel. Kladuše i Cetinograda neprijatelj je prema izveštaju štaba 11. peš. puka

²⁷ U operativnom izveštaju 8. divizije stoji da je ovaj napad izvršen 25. juna. Međutim, u operat. izveštaju 2. brigade i u ratnom dnevniku koji je autor vodio stoji da je napad izvršen 24. juna 1943.

domobranstva²⁸ imao 60 mrtvih, među kojima 2 domobranska oficira, 100 ranjenih i 40 nestalih. Ukupni gubici prema jednom drugom izveštaju²⁹ iznosili su:

a) nemački: 19 mrtvih, 105 ranjenih i 2 nestala,

b) domobranski: 60 mrtvih, 105 ranjenih i 20 nestalih.

Gubici kod jedinica 3. brigade u vremenu od 17. do 24. juna brojali su 15 mrtvih, 56 ranjenih, među kojima 2 oficira³⁰ i 6 nestalih³¹.

Žetva na Kordunu

Neprijatelj je nastojao da spreči ubiranje useva na oslobođenoj teritoriji. I zato su u vreme sazrevanja useva vođene teške borbe. Na oslobođenoj teritoriji žetvene radove trebalo je obaviti u što kraćem vremenu, nekad samo koristeći nekoliko noći sa mesečinom. U narodnooslobodilačkim odborima izrađeni su planovi žetve. Pod parolom „Ni zrna žita okupatoru" narodna vlast, Vojno područje i partijske organizacije vršile su mobilizaciju narodnih masa za žetvu, vršidbu i spremanje gotovog žita.

Jedinice 3. brigade koje su bile raspoređene na slobodnoj teritoriji Korduna imale su osnovni zadatak da osiguraju slobodnu teritoriju od upada neprijatelja kako bi stanovništvo u miru obavilo žetvu i vršidbu. Sem toga svaka jedinica koja nije bila angažovana u borbi ili nekom drugom zadatku bila je dužna da pruži pomoć meštanima u žetvi, vršidbi i prevozu žita. Narodu su borci svesrdno pomagali, sa konja su skidani samari, mitraljezi i minobacači, da bi konje upregli u kola natovarena žitom i senom. U selima oko Krnjaka i Tušilovića vodovi i čete odlazili su na ispomoć. Rezultati takvog rada i saradnje fronta i pozadine nisu bili mali, te su planovi žetve i vršidbe potpuno ostvarivani.

U sklopu opšteg zadatka obezbeđivanja Korduna u toku žetve koji je izrađen u štabu divizije, 3. brigada se od 2. jula nalazila na položajima i to: 3. bataljon zaselak Pod-

²⁸ Zbornik, t. 5, knj. 16, dok. br. 199, str. 531.

²⁹ Isto, knj. 16, dok. br. 205, str. 545.

³⁰ Isto, knj. 16, dok. br. 97.

³¹ Šest boraca koji su mesec dana ranije prešli iz domobrana u 3. brigadu ponovo su se vratili ka neprijatelju.

krajci — Karamarkovići, 2. bataljon levo od 3. bataljona zaključno sa selom Kosijeri. Oba bataljona imala su zadatak da zatvore komunikaciju Barilović — Krnjak. 4. bataljon bio je u rejonu s. Tušilovića radi zatvaranja komunikacije Karlovac — Tušilović i 1. bataljon u rejonu sela Klip Brdo, kontrolišući neprijateljske pokrete posada u s. Vukmaniću i s. Skakavcu i zatvarajući pravac prema s. Bukovici i Vojniću.

U vremenu od 2. do 20. jula stanje na području Korduna bilo je bez većih promena i događaja, izuzev nekoliko pokušaja ispada ustaša iz Karlovca prema s. Utinji i s. Sjeničaku. Jedan takav ispad izvršila je jedna ustaška četa 12. jula. Ustaše su ovom prilikom pokušale prodor od Vukmanića kod Karlovca prema s. Utinji, ali kad su naišle na jaku vatru jedne čete 1. bataljona 3. brigade odmah su se vratile u Vukmanić.

16. jula formiran je u brigadi mitraljeski protivavionski vod. Vod je imao tri odeljenja. Prvo odeljenje bilo je naoružano pav-mitraljezom, a ostala dva sa po jednim puškomitraljezom. Za komandira voda postavljen je Marko Matijević, do tada komandir pešadijskog voda u 4. bataljonu brigade.

Ujutro 21. jula jedan ojačan italijanski puk i nešto ustaša stigli su iz Karlovca i Duge Rese u rejon s. Barilovića, s. Leskovca i Galović-Sela. Odmah po dolasku u Barilović italijanska okupatorska vojska forsirala je reku Koranu i izvršila napad na malobrojne snage 3. bataljona koje su se nalazile prema Bariloviću na desnoj obali Korane. Neprijatelj je uspeo da potisne naše snage i ovlada položajima 3. bataljona i uspostavi mostobran na desnoj obali Korane. U vezi sa ovom situacijom, štab 3. brigade, po naređenju štaba divizije noću 21/22. jula izvršio je novi raspored jedinica brigade i to: 2. bataljon poseo je položaje u rejonu s. Vukmanska Bukovica, 1. bataljon prebačen je u rejon s. Tušilovića, a 3. i 4. bataljon u s. Mlakovac i D. Skrad. U toku ove noći u rejon s. Dugi Dol stigao je štab brigade sa prištapskim jedinicama i jednom baterijom brdskih topova kao i baterijom haubica 105 mm. Ovakav raspored jedinica 3. brigade izvršen je s obzirom na ispoljene težnje neprijatelja da upadne u slobodni teritorij. Na osnovu sugestije štaba divizije, štab brigade je odlučio da u

toku 22. i 23. jula izvrši pripreme za napad, a u toku noći 23/24. jula napadne na italijanski mostobran na desnoj obali Korane, sa ciljem da se neprijatelj likvidira ili zauzastavi njegov dalji prodor na slobodnu teritoriju Korduna. 23. jula italijanske jedinice ušle su u selo Koranski Brijeg. Istog dana u 13 časova neprijatelj je počeo tući artiljerijskom vatrom rejon s. Dugog Dola u kome se nalazio štab brigade i neke prištapske jedinice. Kako je neprijatelj svu svoju pažnju usmeno na tučenje ciljeva u pozadini brigade, štab brigade doneo je odluku da se taj moment iskoristi za napad na deo proširenog mostobrana u s. Koranski Brijeg. Odmah zatim izdato je naređenje štabu 4. bataljona da se privuče neprijateljskim položajima u Koranskom Brijegu i na juriš zauzme selo. Po prijemu naređenja, štab 4. bataljona postupio je po primljenim uputstvima i iznenada napao neprijatelja koji je počeo naglo da se povlači prema s. Bariloviću. Odstupanje italijanskih jedinica iz Koranskog Brijega štitila je jaka mitraljeska, minobacačka i artiljerijska vatra s leve obale reke Korane. U međuvremenu pojavila se i jedna eskadrila bombardera pa naš 4. bataljon nije mogao otpočeti sa efikasnijim gonjenjem. Bataljon je poseo položaje Koranskog Brijega i tako znatno smanjio mostobran na desnoj obali Korane.

Štab brigade je 23. jula izvršio izviđanje neprijateljskih položaja i izradio plan napada na neprijateljski mostobran. Prema ovom planu napad je trebalo početi istog dana u 21 čas. Za izvršenje napada bili su određeni 3. i 4. bataljon, ojačani jednom brdskom baterijom. 3. bataljon imao je zadatak da glavni pravac napada usmeri putem Krnjak — Barilović, a pomoćni s. Vel. Kozinac — Kosijersko Selo — s. Karamarkovići. 4. bataljon trebao je napasti pravcem s. Mlakovac — s. Podkrajci, sadejstvujući levo sa 3. bataljonom. Brdska baterija sa položaja iz s. Dugi Dol (k. 199) imala je zadatak da svojom vatrom neutralise neprijateljsku artiljeriju i minobacače koji su se nalazili u rejonu s. Leskovac.

Prema podacima koji su dobijeni izviđanjem, neprijatelj se na zauzetim položajima dobro utvrdio, a jedinice na mostobranu bile su ojačane automatskim oružjem. Plan odbrane i plan vatre bili su dobro postavljeni. Sem toga

severno od s. Barilovića neprijatelj je pored artiljerijskih jedinica imao ojačan bataljon pešadije, a ona je imala zadatak da podržava vatrom iz mitraljeza, minobacača i artiljerije svoje jedinice na mostobranu. Na osnovu podataka, štab brigade je još pri izradi plana za napad računao da neprijatelj neće lako napustiti položaje na desnoj obali Korane i da će nastojati da mostobran ne samo održi već da ga i proširi kako bi stvorio pogodnije uslove za dalje pokrete u dubinu slobodne teritorije.

Noću 23/24. jula u 21 čas, 3. i 4. bataljon krenuli su u napad. Mada je pao prvi mrak, neprijatelj je blagovremeno uočio pokrete bataljona još iz rejona koncentracije i otvorio na njih artiljerijsku i minobacačku vatra. Pošto je neprijateljska artiljerijska vatra bila prilično jaka, podilaženje bataljona bilo je usporeno. Kada je naša brdska baterija pokušala da učutka neprijateljsku artiljeriju, ona je bila otkrivena i italijanska artiljerija brzo ju je neutralisala, pa je pešadija 3. i 4. bataljona ostala bez art. podrške. U 22 časa, 3. i 4. bataljon izbili su na jurišne položaje i pod zaštitom sopstvene pešadijske vatre jedinice su krenule na juriš. Međutim, čim su čete krenule sa jurišnih položaja neprijatelj ih je obasuo jakom i preciznom vatrom. Napad 3. brigade bio je zaustavljen. Posle pola noći napad je ponovljen ali i ovoga puta bez uspeha. U zoru 24. jula štab brigade je doneo odluku da se 3. bataljon povuče na liniju k. 169 — Koransiko Selo (t. 265), a 4. bataljon u s. Mlakovac, s tim da održavaju tesnu vezu sa neprijateljem i da upornom odbranom ne dozvole proširenje italijanskog mostobrana. Ceo dan neprijatelj je ostao na dostignutim položajima, a 25. jula povukao se sa desne obale Korane i vratio u Karlovac i Dugu Resu.

Oslobođenje Velike Kladuše

Iako su Nemci i domobrani u početku treće dekade jula bili sprečeni da prodru od pravca Cetingrada u Slunj, oni se nisu pomirili sa tom činjenicom, već su čekali povoljniju priliku da upadnu u Slunj i da ga ponovo zauzmu. Ovog puta neprijatelj se odlučio da iz Bihaća preko Vaganca i Rakovice upadne u Slunj. Za izvršenje ovog plana

bio je potreban prolaz preko većeg dela slobodne teritorije, te je to zahtevalo da se izabere pogodno vreme kada ovaj pravac bude donekle slobodan ili posednut našim slabijim snagama. 31. jula neprijatelj je jačom nemačko-domobranskom motorizovanom kolonom krenuo iz Bihaća, prošao bez borbe kroz Vaganac, Drežnik-Grad, Rakovicu i stigao do pred sam Slunj. Na tri kilometra pred gradom napadnut je od zaseda nekih jedinica 2. brigade 8. divizije. No, i pored gubitaka u ljudstvu i motornim vozilima, Nemci i domobrani uspeali su da odbace jedinice brigade prema selu Zbijeg, a potom su ušli u Slunj. Posle nekoliko dana Nemci su se iz Slunja vratili u Bihać, a u Slunju je ostala domobranska posada, jačine jednog bataljona 3. domobranske brigade. U to vreme Nemci su se povukli i iz Cetingrada i Vel. Kladaše, tako da je 4. avgusta u garnizonu Slunj, Cetingrad i Velika Kladaša ostalo dva do tri bataljona 3. domobranske pešadijske brigade, a njihov štab brigade bio je u gradu Vel. Kladaša.

Posedanjem Slunja neprijatelj je imao nameru da čvršće poveže svoje garnizone u krugu. Bihać — Ličko Petrovo Selo — Vaganac — Drežnik-Grad — Slunj — Cetingrad — Velika Kladaša — Cazin — Ostrožac. Ovim je želeo da osigura duži opstanak u pomenutim mestima i gradovima, i bolje i urednije snabdevanje ljudstva u ovim garnizonima. Uz to je neprijatelj želeo da spreči širenje ustanka na krajeve nastanjene muslimanskim i hrvatskim stanovništvom.

Tri dana posle ulaska neprijatelja u Slunj 3. brigada 8. divizije prebačena je iz centra Korduna u rejon s. Tatar-Varoši i s. Žalčeve kose, sa zadatkom da posedne položaje u rejonu Žalčeve kose i ovim preseče put Slunj — Cetingrad i manevarskom odbranom ometa ili potpuno spreči svaki saobraćaj na relaciji Slunj — Cetingrad i obratno. Već 4. avgusta jedna neprijateljska kolona, jačine jedne čete domobrana, pokušala je da izvrši prodor od Slunja prema Cetingradu. Pred Zalčevom kosom neprijatelj je dočekan vatrom jedinica 2. bataljona. Posle jednočasovne borbe neprijatelj je odstupio u Slunj. Pošto se neprijateljska posada u Slunju osećala usamljena i bez mogućnosti za pomoć odlučila je da se evakuše i probije do najbliže posade u Cetingradu. 10. avgusta domobranska posada u

Slunju napustila je grad i neopaženo se provukla od Slunja u Cetingrad. Pošto je štab 3. brigade dobio izveštaj o napuštanju Slunja od strane neprijatelja doneo je odluku da se jedinice brigade još u toku noći 10/11. avgusta približe bliže Cetingradu i da se prikupe podaci o stanju neprijatelja u mestu, i ako se ukaže povoljan momenat da se izvrši napad na Cetingrad. U međuvremenu dobijen je izveštaj da su jedinice 3. domobranske brigade u toku noći napustile Cetingrad i povukle se u Vel. Kladašu. Povodom ove novonastale situacije štab brigade održao je sastanak na kome je analizirano vojno-političko stanje u Vel. Kladaši. Na sastanku su doneseni zaključci:

a) da se posle povlačenja domobrana iz Slunja i Cetingrada u Vel. Kladašu moral kod neprijatelja znatno poljuljao;

b) da će neprijatelj po svim predznacima u naredna dva ili tri dana evakuisati i Vel. Kladašu i povući se u Cazin ili u Otoku;

c) da se u garnizonu Vel. Kladaše nalazi 2 do 3 bataljona domobrana sa štabom 3. domobranske brigade, oko 20—40 žandara. Ukupno brojno stanje neprijatelja u Vel. Kladaši bilo je oko 650 do 750 ljudi.

Na osnovu ovih zaključaka štab brigade doneo je odluku:

1. Da se hitno izvrše pripreme za napad.

2. Da napad otpočne kada neprijateljska prethodnica napusti grad i kada počne izvlačenje glavnine iz Vel. Kladaše.

3. Da se za napad upotrebe sve jedinice brigade, sem 1. bataljona koji se tada nalazio u rejonu s. Perjasice i s. Svojiča kod Duge Rese na osiguranju slobodne teritorije od pravca Karlovac — Ogulin.

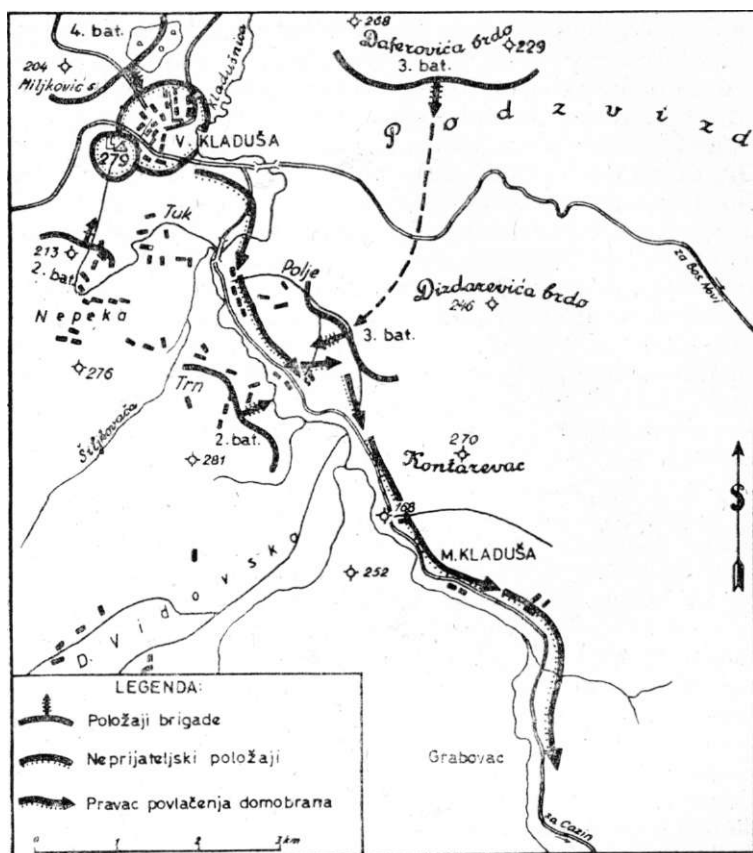
4. Posedanje položaja za napad izvršiti u rejonu između Male i Vel. Kladaše.

12. avgusta štab brigade dobio je sigurne podatke da će neprijatelj 13. avgusta evakuisati Kladašu i povući se prema Cazinu ili Otoci. Štab brigade preduzeo je hitne mere za napad, ali je bio u neizvesnosti da li će neprijatelj krenuti za Cazin ili Otoku. Mogućnosti za evakuaciju bile su i u jednom i u drugom pravcu.

Na osnovu procene situacije štab brigade izradio je plan napada, koji se sastojao u sledećem:

— da se 2. bataljon, ojačan vodom mitraljeza i jednim minobacačem 81 mm, i 3. bataljon prebace noću 12/13. avgusta u pozadinu neprijatelja i da posednu položaje i to jedan pešadijski vod 2. bataljona sa vodom mitraljeza i odeljenjem minobacača položaje u selu Nepeke, sa zadatkom da kad oseti da neprijatelj napušta Gradinu u Vel. Kladaši i bezimenu kotu koja se proteže od Gradine prema jugu, odmah pređe u napad i sa tih položaja otvori iaku vatru i da prisili domobrane da se brže izvlače iz Vel. Kladaše. Dve čete 2. bataljona položaje duž puta u rejonu sela Trn, sa zadatkom da neprijatelja napadnu bočno ukoliko krene prema Cazinu, a u slučaju da neprijatelj krene prema Vranograču, kao što su i bile pretpostavke tada da posednu položaje na Dizdarević-brdu i napadnu neprijatelja bočno. Dva voda ovog bataljona ostala su u bataljonskoj rezervi; 3. bataljon položaje Džeferović-brdo i kotu 229, sa zadatkom da ako neprijatelj krene prema Cazinu da zauzme položaje u selu Polje i Grahovo. Kad čelo neprijateljske kolone izbije u visinu seoskog puta koji vodi od ceste Vel. Kladaša — Cazin u s. Polje da na njega otvori jaku vatru. Ako neprijatelj krene prema Otoci da ga napadne sa položaja Džaferović-brda i kote 229; 4. bataljon položaje desno od s. Milkovića, zaključno sa šumicom severno od Vel. Kladaše, sa zadatkom da kad osmotri da se neprijatelj povlači iz Vel. Kladaše, napadne i što pre upadne u mesto i uhvati vezu levo i desno sa susednim bataljonima a potom, u zajednici s njima, da ga goni.

U toku noći 12/13. avgusta jedinice su izvršile pokret i posele određene položaje. Zahvaljujući velikoj tajnosti one su ostale u toku celog dana neotkrivene. U 15.15 časova 13. avgusta stiglo je iz Velike Kladaše u selo Polje oko 60 neprijateljskih vojnika. Oni su poseli položaje u selu sa zadatkom da osiguraju izvlačenje domobrana iz Vel. Kladaše. Odmah po posedanju položaja u selu Polje, počela su se iz Vel. Kladaše prema Cazinu kretati konjska kola natovarena opremom. Tada je bilo jasno neprijatelj namerala da odstupi u Cazin. U isto vreme prošlo je iz Cazina za Vel. Kladašu 8 praznih kamiona. U 16.30 časova kamioni natovareni opremom, rezervnim naoružanjem i municijom

Raspored jedinica 3. brigade u zasedi 13. avgusta 1943. godine kod Velike Kladuše.

vratili su se natrag prema Cazinu. Kroz selo Polje prošlo je čelo kolone oko 80 natovarenih konjskih zaprega. Oko 17 časova krenula je neprijateljska pešadija u istom pravcu koja je ostavljala jaču zaštitnicu. Kad je čelo prethodnice izbilo na most kod rečice Kladušnice, jedna četa 4. bataljona, koja se nalazila u s. Miljkovići, energičnim napadom upala je u Veliku Kladušu. Tu je zarobljen deo neprijateljske zaštitnice dok je drugi sam napustio polo-

žaje. Ovo je stvorilo povoljnu mogućnost za napad jedinica 4. bataljona na domobransku glavninu koja se trenutno postrojavala u marševske kolone. Naš vod 2. bataljona, koji se nalazio na položajima u selu Nepeke, razbio je ostatak domobranske zaštitnice sa stare Gradine, zaposeo Gradinu i odatle dejstvovao na neprijatelja koji se povlačio. Jedinice 2. bataljona, koje su se nalazile na položajima u rejonu s. Trn, ostale su i dalje u tajnosti budno prateći neprijateljski pokret, iako je pored njihovih položaja već prolazila neprijateljska prethodnica. Ova prethodnica namerno je propuštena sa ciljem da se sačeka neprijateljska glavnina i dolazak 3. bataljona kako bi zajedničkim snagama izvršili napad. U trenutku nailaska čela glavnine neprijatelja u visinu levog krila zasede 2. bataljona izbila je i jedna četa 3. bataljona, koja je u trku došla sa položaja Džaferović-brda. U tom momentu otvorena je vatra. Neprijatelj se našao u dosta teškoj situaciji. Da je stigao ceo 3. bataljon ta situacija za neprijatelja bila bi bezizlazna. Pošto je neprijatelj blagovremeno ocenio da se na njegovom levom krilu nalaze slabije snage 3. bataljona počeo se rokirati sa puta ulevo i brže kretati prema Cazinu. Tada je još 4. bataljon vodio borbu sa ostacima neprijateljske zaštitnice koja je napuštala Vel. Kladušu. Trideset minuta od početka borbe sa neprijateljskom glavinom u rejonu sela Trna, stigle su i ostale čete 3. bataljona na predviđene položaje i odmah napale neprijateljsku levu pobočnicu. Posle kraće borbe pobočnica je zbačena s položaja i prisiljena da se spoji sa glavinom što je omogućilo 3. bataljonu da izvrši direktan napad na levi bok domobranske glavnine. Tada se neprijatelj našao pod udarom bliske unakrsne vatre. Ali, je već cela prethodnica, jačine oko jednog bataljona, bila dosta odmakla, a i deo glavnine probio se iz zasede. Usled pritiska naših snaga neprijatelj je iz običnog marša prešao u panično bekstvo prema Cazinu. Naša 3. brigada nije imala dovoljno snaga da neprijatelja goni do njegove potpune likvidacije. Gonjenje je nastavljeno samo do s. Male Kladuše. Nastavljeno je uništenje manjih neprijateljskih grupica koje su bile još ostale na putu od Vel. Kladuše i mestimično davale još otpor. Brojna jačina naše 3. brigade bila je slaba za jedan dalji organizovaniji napad, pa je zato većina četa bila angažovana na likvidiranju zao-

stalih neprijateljskih grupica i na prikupljanju ratnih zarobljenika i plena koji su bili rasuti na većoj prostoriji.

Nešto pre 19 časova prestale su borbe. Jedan deo domobranskih jedinica uspeo je da se probije a drugi je zarobljen. Sakupljenim zarobljenicima, politički komesar brigade održao je govor o ciljevima NOB-a. Potom su izdvojeni ranjenici, te su pošto im je ukazana lekarska pomoć, utovareni u kola i sa pratnjom 3. brigade odvezeni u blizinu ustaške posade u Topuskom i pušteni. Negde u sumrak istog dana, štab brigade je održao sastanak na kome je analizirana akcija 3. brigade u rejonu Vel, Kladuše. Tom prilikom donet je zaključak:

1. da u toku 14. avgusta 2. bataljon izvrši čišćenje rejona M. Kladuše, sela Pećigrada, Podzvizda i Todorova, sa zadatkom pronalaženja Huske Miljković³² i njegove odmetničke grupe koja se nalazila na teritoriji Cazinske krajine.

2. — 3. bataljon, ojačan minobacačima 81mm i pt-topom 37 mm, dobio je zadatak da se 14. avgusta iz rejona Vel. Kladuše prebaci u rejon Topuskog. U toku noći 15/16. avgusta da izvrši demonstrativni napad na Topusko. Ukoliko uspe demonstrativni napad preći u napad na neprijatelja u gradu. U to vreme prema podacima štaba brigade, u Topuskom se nalazila 3. četa 11. ustaškog bataljona i 10 —20 žandara. To su bile jake snage koje su mogle da daju dosta žilav otpor.

U borbi oko Kladuše brigada je imala male gubitke, dok su neprijateljski gubici bili znatno veći: — mrtvih: 1 oficir i 15 domobrana; — zarobljenih: 3 domobranska lekara, 6 oficira i 276 domobrana i podoficira; — ranjenih: 2 oficira i 8 domobrana. Međutim, broj ranjenih bio je daleko veći, jer su mnogi ranjenici uspeli da se probiju u Cazin. Zaplenjena su 2 minobacača sa 85 mina 81 mm, 8 mitraljeza s municijom i priborom, 4 minobacača 50 mm sa 19 mina, 21 puškomitraljez sa priborom, 185 pušaka, 7

³² Huška Miljković prebegao je u proleće 1943. iz NOV na stranu neprijatelja. Nešto pre oslobođenja Vel. Kladuše izašao je iz grada gde je do tada bio i sa grupom muslimana domobrana odmetnuo se u šumu i skrivao se na teritoriji oko Vel. Kladuše. TT jesen 1943. Miljkovićeva grupa narasla je na preko hiljadu dezertera domobrana, ustaša i legionara od kojih je formirao muslimansku miliciju.

automata sa 2.500 metaka, 25.000 metaka za puške i puško-mitraljeze, preko 100 ručnih bombi, 19 konja i 2 ubijena, 230 pari vojničkih uniformi, 2 topovske kare, oko 100 vojničkih čebadi, 4 dvoosovinska kola sa priborom i dosta druge opreme i životnih namirnica.³³

U borbi se posebno istakao kurir 2. bataljona Uzelac koji je svojom dovitljivošću i hrabrošću uspeo da zarobi kompletno minobacačko odeljenje sa naoružanjem i priborom. Isto tako, istaklo se i 1. mitraljesko odeljenje 3. bataljona koje je u jeku najžešće borbe izvršilo juriš na jedan neprijateljski mitraljeski položaj i zarobilo dva mitraljeska odeljenja domobrana. Zaplemilo je 2 mitraljeza sa priborom i municijom.

Topusko je oslobođeno

Posle velikih uspeha u borbama oko Vel. Kladuše, štab brigade da stvori dojam vod posade u Topuskom o prisudomobrani, posle ukazane lekarske pomoći, prebace kolima do Topuskog, sa ciljem da oni tamo saopšte slom 3. domobranske brigade kod Vel. Kladuše. Već sama priča ranjenika o brznoj evakuaciji Slunja i Cetingrada, te veliki poraz domobrana kod Vel. Kladuše, trebalo je po mišljenju štaba brigade da stvori dojam pod posade u Topuskom o prisustvu naših jakih snaga na tom delu Korduna. Sve ovo po oceni štaba brigade trebalo je da bude dovoljno da se neposredno po oslobođenju Vel. Kladuše i izbijanju jedinica brigade pred sam Cazin, pojavi njena slabija jedinica pred Topusko, pa brzim upadom u grad i energičnim napadom prisili neprijatelja na povlačenje iz grada. Na ovakvu odluku štab brigade se rešio zato što je u to vreme bio slobodan samo njen 3. bataljon dok su ostali bataljoni bili angažovani na obezbeđenju slobodne teritorije Korduna od Karlovca, Duge Rese i Cazina.

Plan napada na Topusko bio je vrlo jednostavan: — da se 15/16. avgusta noću oko 24 časa izvrši snažan demonstrativni napad na Topusko sa težnjom da se on pretvori u stvarni napad ako neprijatelj ne bi davao jači

^{as} Zbornik, t. 5, knj. 18, dok. br. 138, str. 445—448.

otpor. Ako napad na Topusko uspe prelazi se u napad na neprijateljsku posadu na ž. st. Topusko;

— za ovu akciju bio je predviđen 3. bataljon, ojačan jednim pt-topom 37 mm i minobacačem 81 mm.

Raspored i zadaci jedinica u napadu:

— 1. četa se još u toku dana 15. avgusta prebacuje na desnu obalu r. Gline u s. M. Vranovinu. U sumrak treba da krene u pravcu Hrvatskog Sela. Po dolasku u selo jedan vod se ostavlja u selu sa zadatkom da se po početku borbe u Topuskom prebaci što bliže periferiji grada i od Hrvatskog Sela vrši pritisak na Topusko. Sa ostalim delovima četa poseda desnu stranu puta Topusko — Glina (severno od Hrvatskog Sela), te u slučaju povlačenja neprijatelja iz Topuskog udara bočno na njega;

— 2. četa prebacuje se u s. Gređane i u dato vreme napada neprijatelja na položaju u groblju. Ukoliko uspe da zauzme te položaje produžava napad na Nikolino brdo i centar grada. Jednu desetinu ove čete uputiti prema ž. st. Topusko da izvrši demonstrativni napad na neprijatelja u stanici i spreči eventualni dolazak pomoći;

— 3. četa ojačana, minobacačem i pt-topom, napada neprijatelja od sela Ponikvara, nastojeći da se što pre dohvati prvih kuća u mestu i pod zaštitom vatre iz topa i minobacača nastupa prema centru grada.

Noću 15/16. avgusta jedinice bataljona krenule su u napad. 3. četa, koja je nastupala od pravca s. Ponikvara, negde oko ponoći, uspela je da se neopaženo privuče na 50 metara do prvih neprijateljskih bunkera koji su se nalazili na zapadnom delu Topuskog. Pojava jedinica 3. bataljona neposredno pred bunkerima ustaše je toliko uplašila da su oni bez borbe pobjegli u grad. Ovu paniku koristi komandant bataljona Simo Kozlina i brzo i smelo upada u Topusko. 3. četa prelazi u energičan napad. Ostale čete vrše vatreni pritisak. Bez obzira na nepredviđene poteškoće koje su nastale u toku borbe 3. četa još energičnije nastupa, zauzima kuću po kuću, bunker po bunker i smelo poseda pojedine delove Topuskog. Neprijateljska komanda je još na početku napada izgubila kontakt sa jedinicama i u ustaškim redovima se oseća dezorganizacija. Koliko je neprijatelj bio izgubljen i obezglavljen najbolje se vidi po tome što se posle napuštanja spoljne odbrane grada i od-

stupanja ka centru nije ni zadržavao u pojedinim otpornim tačkama koje su se nalazile u Topuskom. Ulaskom 3. čete u Topusko počela je neorganizovana borba sa naše i neprijateljske strane. No, 3. četa se brzo sredila, preuzela inicijativu u svoje ruke i otpočela sa energičnim napadom radi čišćenja Topuskog od neprijatelja. 2. četa, koja je nastupala od pravca s. Gređana, naišla je na snažan otpor ustaša na položajima oko groblja. Iako je borba za groblje trajala preko jedan čas, četa nije postigla skoro nikakav uspeh, sve dok se neprijatelj nije počeo planski povlačiti za svojom glavninom, koja je već bila napustila Topusko i odstupila prema Glini. 1. četa je trebalo da vrši pritisak na bok neprijatelja i time mu ometa normalno povlačenje iz Topuskog. Međutim, četa je u toku izlaska na položaje zbog slabih vodiča meštana, zalutala na terenu i nije uopšte izvršila postavljeni zadatak.

Oko 3 časa ujutro 16. avgusta neprijatelj je uspeo da se izvuče iz Topuskog i nastavi dalje brzo povlačenje prema Glini. Koliko je neprijatelj bio iznenađen pojavom bataljona pred Topuskom vidi se iz toga da je on napustio vrlo solidnu odbranu grada, mada je mogao računati na brzu pomoć iz Gline u kojoj se u to vreme nalazilo preko 500 dobro naoružanih ustaša i domobrana. Pored toga neprijatelj pri begu nije imao vremena ni da uzme lično naoružanje, tako da su čete 3. bataljona nalazile u kućama, rovovima i bunkerima ostavljene puške, fišeklje i municiju. Posle oslobođenja Topuskog neki meštani su pričali da je dolazak ranjenih domobrana iz Vel. Kladuše i njihov razgovor sa pojedinim ustaškim funkcionerima znatno uticao na slabo držanje ustaša u borbi.

Nakon oslobođenja grada održan je sastanak štaba bataljona, kojim je rukovodio Ignjatije Perić, operativni oficir brigade. Na sastanku je odlučeno:

1. Da se odmah nastavi sa blokadom neprijateljske posade na ž. st. Topusko, gde se nalazio jedan ojačan vod domobrana i ako se ukaže pogodan momenat, da se pređe u napad na ovo uporište.

2. Da se uputi jedna ojačana četa koja će zauzeti položaje u rejonu s. Gređana radi obezbeđenja Topuskog od pravca Gline.

3. Da se preduzmu hitne mere radi evakuacije plena iz Topuskog.

4. Da se odmah pošalje izveštaj štabu 3. brigade a ujedno i štabu 4. korpusa, koji se u to vreme nalazio u rejonu Petrove gore, o oslobođenju Topuskog i o merama koje je štab bataljona preduzeo za likvidaciju neprijateljske posade na ž. st. Topusko.

Za izvršenje ove odluke četama bataljona dati su zadaci:

— 1. četa, ojačana pt-topom i minobacačem, 81 mm, upućena je u s. Gređane, sa zadatkom da posedne položaje desno od s. Skele, a levo zaključno sa seoskim putem koji vodi od Topuskog u s. Gređane. U slučaju pokreta neprijatelja od Gline ka Topuskom da ga napadne i da mu spreči ulazak u Topusko. A ako neprijatelj pođe jačim snagama prema četi, da stvori potrebno vreme za evakuaciju naoružanja, municije, hrane i ostalog materijala iz Topuskog u pravcu Petrove gore;

— 2. četa da se prebaci u rejon ž. st. Topusko, koja je udaljena od grada nešto preko 2 km, sa zadatkom da blokira neprijateljsku posadu u stanici, ne dozvoli joj prodor prema Topuskom, a u slučaju napuštanja posade i bega prema Glini da ga napadne i uništi.

— 3. četa u saradnji sa NOO-ima s. Katinovac i Perna da izvrši evakuaciju! plena iz Topuskog na slobodnu teritoriju Korduna.

U 8. 30 časova 16. avgusta čete 3. bataljona bile su na svojim položajima. Svega dvadesetak minuta posle toga stigla je iz Gline do ž. stanice Topusko 2. četa 1. bataljona 5. planinskog puka sa dva tenka. Tu je došlo do borbe između neprijatelja i 2. čete 3. bataljona. Pošto ova četa nije imala zadatak a niti snaga da se odupre nadmoćnijem neprijatelju ona je napustila blokadu neprijatelja u ž. st. Topusko, a potom su posada i pristiglo pojačanje odstupili u Glinu. Negde oko 12 časova 16. avgusta oslobođena je i železnička stanica Topusko koja je zajedno sa posadom u gradu služila kao predstraža neprijateljskom garnizonu u Glini.

U napadu na Topusko i ž. st. Topusko 3. bataljon je imao 1 mrtvog, dok su neprijateljski gubici bih takođe 1 mrtav i desetak ranjenih. Zaplenjena je 31 puška, oko

45.000 metaka, 7,9 mm, 20 ručnih bombi, 10.600 litara benzina i nafte, 1 poljski telefon, 8 pisaćih mašina, 80.000 kuna, 115 vojničkih čebadi, 55 šinjela, 36 bluza, 26 pari cipela, vagon pšenice, kukuruza i ječma, dosta kancelarijskog materijala i ostale vojničke opreme.³⁴

Oslobođenje Slunja, Centingrada, Vel. Kladuše, velikog dela Cazinske krajine, Topuskog i ž. st. Topusko bilo je značajno za dalje širenje NOP-a ne samo na Kordunu i Baniji već i na teritoriji Cazinske krajine. Ovim uspesima bili su stvoreni povoljni uslovi za konačno oslobođenje Gline koja do tada nije bila oslobođena, mada je bilo nekoliko pokušaja da se ovaj grad oslobodi.

³⁴ " Zbornik, t. 5, knj. 18, dok. br. 139, str. 451^53 i dok. br. 179, str. 550—551.